

REGISTERED NO. D. 156.

શ્રી

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

શાર્દૂલવિક્રિડિતમ્.

યે જીવેષુ દયાદાતૃઃ સૃજતિ યાન્ સ્વદ્યોપિ ન શ્રીમદઃ
શ્રાંતા યે ન પરાપકારકરણે હૃષ્યંતિ યે યાચિતાઃ ।

સ્વસ્થાઃ સત્સ્વપિ યૌવનોદયગદ્વાવ્યાધિપ્રકોપેષુ*યે
તે લોકોત્તરચારુચિત્રચરિતાઃ શ્રેષ્ઠાઃ કનિ સ્યુર્નરાઃ ॥

જેને ઇવદયા વર્તી મનવિરે, સદ્ગુણોના ગર્વ નહીં,
ઉપકારે નહીં થાકે, યાચકરણે આક્રાંદ માને સહી;
શાંતિ ચિત્તપ્રી, બુદ્ધિમંત્રી મદના, દોષે હણાયે નહીં,
એવા સુંદર શ્રેષ્ઠ મુક્ત જીવુની આખી વ્યવસ્થા મળી.

પુસ્તક ૨૮ મું.

વૈશાખ. સંવત ૧૯૬૬. શાકે ૧૮૩૫.

અંક ૨ જી.

પ્રગટ કર્તા.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સમા. ભાવનગર.

અનુક્રમણિકા.

૧	*સાધારણ જિન શતપત્ર (સમયોદય)	૩૩
૨	વિવેકાદ્યમ્...	૩૫
૩	તાર્થ યાત્રા...	૪૩
૪	આવધુત્ દ્વિતીય વ્રત (કથા)	૫૩
૫	વર્તમાન સમાચાર.	૫૮
૬	આત્મી કોનપ્રસન્ના પ્રમુખનું ભાષણ.	૬૧

શ્રી “સરસ્વતી” છાપખાનું—ભાવનગર.

મૂલ્ય રૂ. ૧)

પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૪-૦ લેટ સહી.

લાઇફ મન્મરનાન ખટ.

અમારી સભના લાઇફ મેમ્બરને ચાલુ વર્ષની ભેટ તરીકે આપવાના નીચેના પુસ્તકો મુકરર થઈ ગયા છે અને તે તૈયાર પણ થઈ ગયા છે. થોડા દિવસમાં મોકલવાનું શરૂ કરવામાં આવશે.

શ્રી પંચાશક ગ્રંથ ટીકા સહિત. (સંસ્કૃત)

શ્રી કર્મગ્રંથ ટીકા વિભાગ રત્ને, (કર્મગ્રંથ પદ્મો, દંકુ તથા સંસ્કૃત ૪ કર્મગ્રંથ.)

શ્રી જ્ઞાનસાર ટીકા સહિત. (સંસ્કૃત)

શ્રી પરિશિષ્ટ પર્વ-પદ્યગંધ.

શ્રી પ્રમેયસ્તનકોષ-ન્યાયનો ગ્રંથ. મૂળ. (સંસ્કૃત)

શ્રી પ્રકરણો ઉપરના સ્તવનાદિનો સંગ્રહ. ગુજરાતી પદ્યગંધ.

શ્રી ધનપાળ પંચાશિકા, ટીકા તથા અર્થ યુક્ત અને ત્રણ તીર્થોના કર્મો સાર્થ.

શ્રી વસ્ત્રવાર્તા તથા લક્ષ્મી સરસ્વતીનો સંવાદ. (ગુજરાતી ભાષામાં)

ઉપર જણાવેલા આઠ ગ્રંથો પૈકી પ્રથમના પાંચ ગ્રંથો તદ્દન સંસ્કૃતમાં છે અને તે સંસ્કૃત ભાષાના પણ સારા અભ્યાસીને ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે તેથી માંના પ્રથમના ત્રણ ગ્રંથો જે લાઇફ મેમ્બર આસ મોકલવા દુઃખાવશે તેમનેજ મોકલવામાં આવશે અને બાકીના પાંચ તો સર્વને મોકલવામાં આવશે.

ઉપરના ગ્રંથો પોસ્ટેજ પૂરતાજ વેદ્યુપેશનથી મોકલવામાં આવશે.

આઠે ગ્રંથોની ઈચ્છાવાળા લાઇફ મેમ્બરે તરતમાંજ પત્ર લખવા તરફી લેવી.

જે પોતે નહીં મંગાવે તેનીવતી એ ગ્રંથો સાધુ સાધ્વી વિગેરેને ભેટ આપવામાં આવશે જેથી તેનો સદુપયોગ થશે ને તેને લાભ મળશે.

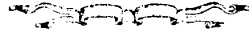
ઉપરના ગ્રંથો કિંમતથી મંગાવનારને માટે પણ નીચે

પ્રમાણ સંગવડ રાખવામાં આવી છે.

			પોસ્ટેજ.
શ્રી પંચાશક ગ્રંથ સટીક. ક્રા. ૫૦ શ્લોક ૧૦૦૦૦	રૂ ૨૫	૦/-	
શ્રી કર્મગ્રંથ ટીકા યુક્ત વિભાગ રત્ને. ક્રા. ૪૦ શ્લોક ૮૦૦૦	રૂ ૨)	૦/-	
શ્રી જ્ઞાનસાર ટીકા યુક્ત. ક્રા. ૧૪ શ્લોક ૩૦૦૦	રૂ ૦૫૫	૦)૫૫	
શ્રી પરિશિષ્ટ પર્વ. ક્રા. ૨૨ શ્લોક ૪૦૦૦	રૂ ૧)	૦)૫	
શ્રી પ્રમેયસ્તનકોષ. ક્રા. ૬ શ્લોક ૧૨૦૦	રૂ ૦૫	૦)૫	
શ્રી પ્રકરણો વિગેરેના સ્તવનાદિનો સંગ્રહ.	રૂ ૦૫	૦)૫	
ધનપાળ પંચાશિકા, ટીકા અર્થયુક્ત.	રૂ ૦)૫	૦)૩૫	
વસ્ત્રવાર્તા ને લક્ષ્મી સરસ્વતીનો સંવાદ.	રૂ ૦)૫	૦)૩૫	

બહારગામથી મંગાવનારને પોસ્ટેજ ઉપરાંત એક આનો વેદ્યુપેશનનો લાગશે.

जैन धर्म प्रकाश.

जो जो जन्माः प्रदीतजवनोदरकटपोऽयं संसारविस्तारो निवासः शारी-
रादिदुःखानां । न युक्त उह विदुषः प्रमादः । अतिदुर्ज्ञेयं मानुषावस्था ।
प्रधानं परलोकासाधनं । परिणामकटवो विषयाः । विप्रयोगान्तानि सत्सङ्गतानि ।
पातजयातुरमविज्ञातपातमायुः । तदेवं व्यवस्थिते विध्यापनेऽस्य संसारप्रदीप-
नकस्य यत्नः कर्तव्यः । तस्य च हेतुः सिद्धान्तवासनासारो धर्ममेव । अतः
स्वीकर्तव्यः सिद्धान्तः । सम्पक् सवितव्यास्तदजिज्ञाः । जावनीयं मुण्डमा-
ल्लिकोपमानं । त्यक्तव्या खट्वसदपेक्षा । जवितव्यमाज्ञाप्रधानेन । उपादेयं प्रणि-
धानं । पोषणीयं सत्साधुसेवया । रक्षणीयं प्रवचनमालिन्धं । एतच्च विधि-
प्रवृत्तः संपादयति । अतः नरत्र विधिना प्रवर्तितव्यं । सूत्रानुसारेण प्रत्य-
जिज्ञातव्यमात्मस्वरूपं । प्रवृत्तावपेक्षितव्यानि निमित्तानि । यतितव्यमसंपन्न-
योगेषु । झङ्गयितव्या विमोक्षमिका । प्रतिविधेयमनागतमस्याः । जवन्येवं-
प्रवर्तमानानां सोपक्रमकर्मविज्ञयः । विच्छिद्यते निरूपक्रमकर्मनानुबन्धः । तस्मा-
दैवैव यतश्चं यूयमिति ॥ । उपमितिजवनप्रश्ना कथा ।

पुस्तक २८ भुं.

वैशाख. सं. १८१६. शाके १८३५.

अंक २ ले.

कुमारपाळ महाराजाए रचेलुं साधारण जिन स्तवन.

समश्लोकी.

(अनुवादक-मी. भावलाल हासलाल शाह. पी. पी. जैन छापाखाना.)

उपजति छंद.

नमोस्तु छन्दो मुकुट प्रसाद, ते पादपीठ प्रतिगिष्ठी न्याय्ये;
जे जे इरे छष्ट समूह करतो, त्रैलोक्य जणु! जयवंत वस्ते. १
न राज ते द्वेष कृतार्थ तेथी, जे हुं स्तवुं मूढपातुं छवेथी;
स्वइष्ट दे! आपणुं जे यथार्थ, निइपरा ने कही आ समर्थ. २

- ૩ એ સુક્રિત પામ્યા પણ નાથ તો એ, હો આપ મહારા મનમાં ગુણોએ;
 છે સૂર્ય દ્વરે પણ કાચમાંહે, તો શું નહિ એ ઘરમાં પ્રકાશે ?
 ૪ તારી સ્તુતિએ ક્ષય થાય કમો, અનેક જન્માર્જિત જે અનધો;
 પ્રચંડ એ સૂર્ય પ્રભા પ્રસાર, થતાં ટંકે કયાંસુધી અધકાર ?
 ૫ શરણ્ય સ્વાશ્રિત જનોતણો તો, મોહ-જ્વર મૂળથી હેઠતાં હો;
 એનું છતાં શાસ્ત્રન આપનું એ, શીર્ષે વહું તોય ન શાંતિ થાયે.
 ૬ ભવાટવી પાર પમાડનાર, સ્વીકાર્યું મેં આપનું શરણ નાથ;
 ક્ષાય ચોરે હરતાં ત્રિરત્નો, ઠરો હિપેશ્વા ક્યમ નાથ એ તો.
 ૭ ભવાણીએ રે ભમતાં અરે રે ! મેં મેળવ્યા નાથ દુઃખે કરીને;
 મેં યાપ પિંડે નહિ નાથ પૂજ્યા, ભાવે નમ્યો હું નહિ ને સ્તવ્યા ના. ૭
 સંસાર ચક્રે મુજને ભમારે, રે કર્મ કુંભાર કુળોધ દારે;
 તેથી ઠરે રે દુઃખનુંજ ભાડ, રક્ષો પ્રભુ તેથી મને શરણ્ય.
 ૮ હે નાથ ! આજા તુજ પાળનાર, મોહાદિનો નાશ કરી અસાર;
 સ્વરૂપમાં મગ્ન અરે સુનીશ, મોહ્યશ્ચ ક્યારે પ્રભુ હું બનીશ.
 ૯ રે ! ચંદ્રકાંતિ સમ આપ ગુણે, રાખી મનોમર્કટને વશો એ;
 ને દેશના અમૃત મસ્ત ઘૈશ, ક્યારે સ્વરૂપે રમતો બનીશ. ૧૦
 પામ્યો પ્રભુ આપ પસાયથી હું, રે એટલી ઉચ્ચ ભૂમિ કદિ શું;
 કામાદિ પ્રેરે ઠરવા અકાર્ય, હે નાથ ! એ ખેદ નહિ નિવાર્ય. ૧૧
 ન સંભવે શું હિત આપ હો ત્યાં ? જો કે કહું યત્ન નિવારવાના;
 કામાદિ એ સર્વ વિહારને રે, હે નાથ ! મૂકે નવ પુંડ તોયે. ૧૨
 ભવાણીએ મેં ભમતા પ્રભો ! રે, માનું નહિ રે નિરખ્યા તમોને ;
 દુઃખો મને નરકતણાં નહિ જો, હે નાથ ! શું ભોગવવા પડે તો ? ૧૩
 હે પૂજ્ય ! અડગાંકુશ વજ્ર ધનુઃ, એ ચિહ્નથી શોભિત વજ્રકેરું;
 મોહાદિ એ દુર્જય શત્રુઓથી, બીનો પ્રભુ શરણ લીધુંજ તેથી. ૧૪
 હયાથી શરણ્ય જિનેંદ્ર આપ, પવિત્ર સર્વજ્ઞ અતીત રાગ;
 હતાશ ને હીન થયેલ તેથી, રક્ષો મને કામ વિહંગનાથી. ૧૫
 સમર્થ હે નાથ ન કેા તમોથી, કામાદિ શત્રુદળ કાપવાથી;
 ન શત્રુનું ચક્ર જિતાય પહેલું, સમર્થ સામે નવ ચક્ર બીજું. ૧૬
 હો દેવતા દેવ જિનેંદ્ર આપ, હો બુદ્ધ ને શંકર સોડનાથ;
 હારેલ હું આંતર શત્રુઓથી, કહું રૂદ્ર આપ સમક્ષ તેથી. ૧૭

અપૂર્ણ.

મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી કૃત જ્ઞાનસાર સૂત્ર વિવરણ.

વિવેકાષ્ટકમ્

(૧૫)

(લેખક-સન્મિત્ર કપૂરવિજયજી.)

પ્રથમ વિદ્યા અષ્ટકમાં જણાવ્યું કે સદ્વિદ્યારૂપી અંજન શક્તાકાના સ્વ-શિવેડે જ્યારે અનાદિ અવિદ્યા કહેડે કે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ થઈ જાય છે ત્યારે યોગી પુરૂષો પોતાના આત્મામાં જ પરમાત્મ દશાનો ખરેખર નિર્ધાર કરે છે-કરી શકે છે. એ અવિદ્યા કહેડે અનાદિ અજ્ઞાન કર્મજનિત છે. તે કર્મનો જ્યાંસુધી આત્માથી વિશ્લેષ (વિયોગ) થવા ન પામે ત્યાં સુધી અનાદિ અજ્ઞાન આત્માનાં જેવું નેતેવું છવાઈ રહે છે. સર્વજ્ઞ નિર્દિષ્ટ સદ્ગુણાયવટે ઉક્ત કર્મનો વિશ્લેષ થઈ શકે છે, અને વિવેક કહેડે ભેદજ્ઞાન એ આત્માસાથે સદાય સંશ્લિષ્ટ થઈ રહેલા કર્મભણને વિશ્લિષ્ટ એટલે વિયુક્ત કરવાનો ક્રિતમ ઉપાય છે. તેથી શાસ્ત્રકાર હવે પ્રસંગાગત વિવેકાષ્ટકનું નિરૂપણ કરે છે.

કર્મ જીવં ચ સંશ્લિષ્ટ, સર્વદા ક્ષીરનીરવન્ ॥

વિભક્તીકુરંતે યો ઝસૌ, મુનિરંસો વિવેકવાન્ ॥૧॥

ભાવાર્થ—ક્ષીરનીરની પેરે સર્વદા એકમેક મક્કીને રહેલા કર્મ અને જીવને જે વ્યક્તપણે જુદા કરી નાંખે છે તે મુનિ-હંસ વિવેકવાન્ ગણાય છે. સદ્વિવેક જગ્યા વિના અનાદિ અનંત કાલથી સંયુક્ત થઈ રહેલા કર્મ અને જીવને કોઈ કદાપિ સ્પષ્ટ રીતે જુદા કરી શકેજ નહિ. તેમ કરવાને સદ્વિવેકની આવશ્યકતા રહેજ છે. ૧

વિવેચન—મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગવટે જીવ જેનું નિ-મોણ કયો કરે છે તે કર્મ કહેવાય છે. અર્થાત્ તત્ત્વ વિપર્યાસ અથવા અતત્ત્વ શ્રદ્ધારૂપ મિથ્યાત્વાદિક સામાન્ય હેતુઓવટે જીવ નાના વિષ્ણુ જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ કર્મ ઉપાર્જે છે અને તે ઉપાર્જિત કર્મ જીવ સાથે ક્ષીર નીરની પેરે અથવા અગ્નિ ગોલકની પેરે સદાય એકમેક થઈ રહે છે. તેને હંસની પેરે જે મહાશય આત્માથકી લિપ્ત કરે છે-લિપ્ત કરી શકે છે, તે મુનિમહાત્મા વિવે-કવંત અથવા ભેદજ્ઞાનવંત ગણાય છે. જે કે સંસારી જીવો પ્રતિ સમય નાના પ્રકારનાં કર્મ સંચ્યા કરે છે, તે અપેક્ષાએ તે કર્મની આદિ લેખી શકાય, પરંતુ પ્રવાહ અપેક્ષાએ તે જીવને કર્મ સાથેનો સંબંધ અનાદિ કાળથી હોયો ઘટે છે. વળી તે સંબંધ કદાપિ ન વિઘટે એવા સમવાય સંબંધ નથી પરંતુ તેનો અ-

સ્થિતિ સ્થિતિ પાકાદિક કારણ મળતાં વિયોગ થાયજ એવો તે સંયોગ સંબંધ જ કહેવાય છે.

ઉક્ત કર્મનું સ્વરૂપ અતિ ગાદન છે. તેને યથાર્થ સમજવું અને સમાજવું થતિ કઠીન છે. પરંતુ જેની મતિ તીકણ અને ટંઠ શુભ સંસ્કારવાળી હોય તે તેમાં પ્રવેશ કરી તેનું સ્વસ્થ કેટલોક અંગે મેળવી શકે છે. ઉક્ત કર્મનું સ્વરૂપ સંદેહન કરવા જૈન શાસ્ત્રમાં અનેક ઉત્તમ ગ્રંથો (કર્મ ગ્રંથ, કર્મ પચડી, પંચ સંગ્રહાદિક) મોલુદ છે. તે તે ગ્રંથો ઉપર વિસ્તારવાળી વૃત્તિ-ટીકાઓ પણ થયેલી છે, તેમજ કર્મગ્રંથ ઉપર પૂર્વ ઉપગરી મુનિજનોએ જાણવગોથ પણ કરેલ છે; તેનો આશ્રય લઈ જો તેનો કુમસર અભ્યાસ કરવામાં આવે તો આ બાબત ઉપર સાફ અજવાળું પડી શકે એમ છે. ૧ પ્રકૃતિ, ૨ સ્થિતિ, ૩ રસ અને ૪ પ્રદેશના ભેદે કર્મબંધ ચાર પ્રકારનો કહેવા છે. તે મોહકના દૃષ્ટાંતથી સુરુપ રીતે શાસ્ત્રમાં સમજાવવામાં આવ્યો છે. જેમ મોહક ગૂઢા ગૂઢા જ્વાલવાળો હોય છે, અસુક સુદત સુધી ટકી શકે છે, તેમાં જેમ રસનું તારતમ્ય અને પ્રદેશ પ્રમાણ-દળનું તારતમ્ય હોય છે તેમ કોઈક કર્મને આત્માના તાન ગુણને તો બીજા કર્મને આત્માના દર્શનાદિક ગુણને રોકવાનો (દળાવવાનો) સ્વભાવ હોય છે. તેમની સ્થિતિ જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પ્રકારની હોઈ શકે છે. તેમનો ન્ન એક એ ત્રણ ચાર શણીયો પણ હોઈ શકે છે અને કર્મ વર્ણણાઓ પણ ન્યૂનાધિક હોઈ શકે છે. આ બંધ તથા ઉદય, ઉદીરણા તેમજ સત્તાદિકને સમજવા ઈચ્છનારે કર્મગ્રંથ જાણાવગોથ વિગેરે અવગાહવા યુક્ત છે અથવા તેનો સામાન્ય ઉદ્દેશ્ય “ જૈનતાપ પ્રવેશિકા ” માં પણ એક ગૂઢા પ્રકરણ તરીકે કરવામાં આવેલો છે ત્યાંથી જોઈ લેવો. જો કર્મનું સૂક્ષ્મસ્વરૂપ સારી રીતે ગુરુગમ્ય સમજી શકાય અને તેનું મનન કરી આત્મામાં સમ્યક પરિણમન થાય તો આવતા અવનવા કર્મનો નિરોધ કરવો અને પૂર્વે સંચિત કરેલાં કર્મોને ક્ષય કરવો જીવને વધારે સુતર થઈ પડે. એથીજ ઉક્ત જ્ઞાનની અતિ આવશ્યકતા નિર્વિવાદપણે સ્વીકારવા યોગ્ય છે.

આ કર્મનો સંબંધ પ્રવાહ અપેક્ષાએ જીવ સાથે અનાદિ છતાં તે કાંચ નોપણ ન્યાયે જીટી શકે તેવો છે. જેમ સુવાણી અને માટીનો સંબંધ અનાદિ છતાં તેને અગ્નિમાં ધમવાદિક પ્રયોગોથી મજાગાત્રનો ક્ષય થતાં તેમાંથી શુદ્ધ કાંચન કાઢી શકાય છે તેમ તપ જપ સંયમાદિક ઉત્તમ ઉપાયોવડે જીવ સાથે લાગેલો કર્મમળ પણ સર્વથા ક્ષીણ કરી શકાય છે. પૂર્વે અનેક મુનિ મહાત્માઓએ (તીર્થંકર ગણુધર પ્રમુખ પ્રવર પુરુષાર્થવંત ભગ્યજનોએ) ભેદજ્ઞાનરૂપ વિવેકપૂર્વક તપ જપ સંયમાદિક સત્ સાધનોવડે કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય કરી

આત્માનું શુદ્ધ (નિરૂપાધિક) સ્વાભાવિક સ્વરૂપ પ્રગટ કરેલું છે. એમ સત્-શાસ્ત્રો પુસ્તકાર કરે છે. એ રીતે જન્મે તે મહાશયો મેહજ્ઞાનરૂપ વિવેકવરે ઉત્તમ સાધન પ્રયુજી અનાદિ સંપ્રિણિત કર્મમળને વિયુક્ત કરી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરી શકે છે. આ પ્રમાણે ક્ષીર નીરની પેરે આત્મા સાથે અનાદિકાળથી એકમેક થઈ રહેલા કર્મમળને જૂદો કરી જે આત્મ-સ્વરૂપને અનુભવ કરી શકે તે મુનિમહાશય વિવેકવાંત લેખવા થોડ્ય છે. શાસ્ત્ર બાણ્યું, ભવસ્થિતિ બાણી અને કર્મનું સ્વરૂપ-રહસ્ય પ્રાપ્ત કર્યું (મજ્યું) તેનું લેખ ગણાય છે અને તેથીજ વસ્તુ-સ્વરૂપને યથાર્થ બાણવા-મુણવાથીજ તેનું મુનિ એવું સાર્થક નામ કહેવામાં આવે છે. તેમજ હંસ જેમ સ્વચંચુના બાળથી ક્ષીરનીરને લિસ કરી નાંખી તેમાંથી સારભૂત ક્ષીર માત્રને અદ્યુ કરી લે છે તેમ તેવા મુનિજનો પણ સ્વ વિવેકશક્તિથી કર્મમળને દૂર કરી સ્વસ્વરૂપ માત્રમાં રમણુ કરે છે તેથી તે હંસની પેરે હંસ લેખાય છે એટલે મુનિહંસ ગણાય છે. હંસની ચંચુ (ચાંચ) માં એવી સ્વાભાવિક ખટાશ હોય છે, કે જેથી તે દૂધને પાણીથી જૂદું કરી સુખે અડી શકે છે. એજ રીતે મુનિહંસોમાં પણ એવી અદ્ભૂત વિવેકકળા વર્તે છે જેથી તેઓ જીવ સાથે લાગેલા અનાદિ કર્મમળને દૂર કરી સ્ફટિક રત્ન સદૃશ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને અડી-અનુભવી શકે છે. ઉપર જણાવેલી વિવેકકળા પ્રકટવી અતિ દુર્લભ છે એમ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે.

દેહાત્માચવિવેકો ડ્યં. સર્વદા મુલભો ભવ ॥

ભવકોદ્યાપિ તદ્ભેદ, -ચિવેકસ્ત્વતિ દુર્લભઃ ॥૨॥

ભાવાર્થ—દેહજ આત્મા છે ગાયવા આત્મા દેહથી જુદો નથી એવો અવિવેક તો જન્મ જન્મમાં અવિદ્યાના વશથી મુલભજ છે. પણ આ દેહ આત્માથી બાહ્ય જુદોજ છે, કેમકે દેહ તો વિનાશી છે અને આત્મા અવિનાશી છે, દેહ તો જડ છે અને આત્મા સચેતન-ચેતન્યયુક્ત છે, એવો વિવેક કોટિ-જમે ભવોમાં ભાગ્યથોજેજ થઈ શકે છે. અવિદ્યાને નાશ થયે સતે સદ્વિવેક બગી શકે છે. ૨

વિવેક—દેહ તે જડ-શરીર અને આત્મા તે ચેતન્યમય જીવ આદિ શબ્દથી મન, વચન અને કાયદિક વિષે અવિવેક-અપૃથક્કરણ આ સંસાર-ચક્રમાં જમણુ કરતાં સદાય મુલભ છે. અજ્ઞાનવશ પાણી જડ ચેતનનું પૃથક્કરણ કરી શકતો નથી અને તેથી જડ એવા દેહ, ગેહ પ્રમુખ પદાર્થોનેજ ખરાં પોતાનાં સમજે છે અને એ જડ વસ્તુઓને મેળવવા, રક્ષવા અને વૃદ્ધિ પમાડવાજ બધું મથન કરી કરે છે-એનું નામજ અવિવેક છે કે જેથી જીવ બ્રાન્તિવશ ખોટી, પરાઈ

અને ક્ષણિક વસ્તુઓને આત્મી, પાતાની અને શાશ્વતી લેખી તેને ગ્રહે છે, સાચવે છે અને ભારે કાળજી રાખી તેનું પાપણ કર્યો કરે છે. જેમ અજ્ઞાની જીવ રૂપાની જાનિતથી ક્ષીપ આમે ધસી તેને ગ્રહણ કરવા દોડે છે તેમ અનાદિ દેહાધ્યાસથી જીવ પણ તેને પાતાનું જ માની તેના સુખે સુખીયો અને તેના દુઃખે દુઃખીયો થઈ રહે છે. આ બધો અવિવેકનો જ પ્રભાવ છે. આ પ્રભાવે અવિવેક વશ અનાદિ કાળથી જીવને થયેલી ભ્રમણા મટી નહીં જડ ચેતનનો વાસ્તવિક ભેદ યથાર્થ સમજવારૂપ સદ્વિવેક પ્રગટ્યો એ કોટિ અને ભવભ્રમણ કરતાં પણ જીવને અતિ દુર્લભ જ છે. સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવજ ભેદજ્ઞાનવડે એવા સદ્વિવેકને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અનંત પુટ્ટગલ પરાવર્તન કરતાં જીવને સ્થિતિ પરિપાકાદિકવડે છેલ્લા (ચરમ) પુટ્ટગલ પરાવર્તનમાં જ સમ્યગ્ દર્શન પ્રગટી શકે છે અને તેમાં પણ જ્યારે યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે આયુષ્કર્મ વર્ણ સમસ્ત કર્મની સ્થિતિ હૃદય કરી નાંખી પર્યાપમતા અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન એક કોટકોટ સાગરોપમ જેટલી જ સ્થિતિનાં સઘળાં કર્મ કરી નાંખે છે અને તેમાંથી પણ અંતરમુદ્ગત પ્રભાવ સ્થિતિ ઘટાડી અપૂર્વકરણવડે અદ્ભુત વીર્યોદ્ધાસથી અનાદિ રાગ દ્વેષમય મોહ અધિને છેદ કરી વિશુદ્ધ પરિણામયોગે અનિવૃત્તિકરણમાં પ્રવેશ કરી ત્યાં જીવ સમ્યગ્ દર્શનને પ્રાપ્ત કરે છે. યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે ઉપર કહ્યા મુજબ કર્મસ્થિતિ હૃદય કર્યો છતાં અપૂર્વકરણના અભાવે રાગ દ્વેષમય અતિ ગુપિલ મોહ અધિને કોઈ પણ કદાપિ છેદ કરી શકતું નથી અને તે અનાદિ મોહઅધિને છેદ કર્યાવગર કોઈ પણ કદાપિ સમ્યગ્ દર્શન કંહા કે સમકિતને પામી શકતા જ નથી. સમ્યગ્ દર્શન પામતી વખતનો આત્મા પણ અપૂર્વજ હોય છે. એ તો અનાદિ મોહ સંગ્રામમાં મહામુશીબને મળેલો જયનાદ છે. શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્તિક્ય એ પાંચ આ સમ્યગ્ દર્શનનાં લક્ષણ છે. આટલી સંક્ષિપ્ત હટી-કત ઉપરથી પણ સમ્યગ્ દર્શન પ્રાપ્ત કરવાની દુર્લભતા કેટલી બધી છે તે સમજમાં કિતરી શકશે. અને અનાદિ અવિવેકથી હવે ઉપરમવા કંઈ પણ જીવ-જેવો પ્રયત્ન કરવા અધિક કાળજી ધરાવાશે.

શાસ્ત્રકાર કિંત અવિવેકની રૂપરેખા કંઈકે આંધી બતાવે છે.

શુદ્ધે ડપિ વ્યોમ્નિ તિમિરા, -દ્રેશ્વાભિમિશ્રતા યથા ॥

વિકારૈરિમિશ્રતા માતિ, તથાત્મન્યવિવેકતઃ ॥૩૯॥

ભાવાર્થ—શુદ્ધ-નિર્મળ આકાશમાં પણ ચક્રવિકારથી જેમ રાતું પીણું દેખાય છે, તેમ અવિવેકથી આત્મામાં વિવિધ વિકારો પ્રતિભસે છે. આત્મા આકાશવત્ નિર્મળ છતાં ઉપાધિ સંપંદથી મલીન વિદારી ભાસે છે, સર્વ ઉ-

પાધિ-સંબંધ દૂર થયે સને આત્મા સહજ સ્વભાવમાં સ્થિત થઈ રહે છે, નિર્મલ નિષ્કલ્યાણ આત્માનો સહજ સ્વભાવ છે. રાગ દ્રેષાદિ ઉપાધિ દૂર થવાથી સ્કાંદિક રત્નની સ્વાભાવિક ક્રાંતિ જોવા નિર્મલ આત્મધર્મ પ્રગટ થઈ જાય છે. ૩

વિવેક—શુદ્ધ-નિરાવરણ આકાશમાં પણ અમુક વિવેક થયેલા તિમિર રોગથી રાતી પીળી લીલી કાળી રેખાઓવડે જે પ્રકારે મિથતા-શબળતા-કર્મરતા દેખાય છે તેજ પ્રકારે અવિવેકયક્ત્રી-અસદ્ઉપયોગથી રાગ દ્રેષાદિક અશુદ્ધ અધ્યવસાય વડે આત્મામાં પણ મિથતા-એકતા ભાસે છે. અસદ્ઉપયોગરૂપ અવિવેકથી જડ ચેતનને જુદા કરી લેખવાનું ભેદજ્ઞાન સ્ફુરતું નથી, જેથી મૂઢપણે જડ ચેતનની એકતા-અભેદતાજ માની લેવાય છે. તેજ વાત દૃષ્ટાંતવડે શાસ્ત્રકાર દ્રઢ કરી બતાવે છે.

યથા યોધૈઃ કૃતં યુદ્ધં, સ્વામિન્યેવોપચયતે ॥

શુદ્ધાત્મન્યવિવેકેન, કર્મસ્કંધોર્જિતં તથા ॥૪॥

ભાવાર્થ—જે કે રાજાના યોદ્ધાઓ યુદ્ધ કરે છે, છતાં રાજાજી હત્યો હોયો કહેવાય છે, તેમ શુભાશુભ કર્મથીજ સુખ દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે છતાં અવિવેકથી અમુક આત્માએ અમુક ઉપર અનુગ્રહ યા નિગ્રહ ક્યો કહેવાય છે. કર્મની વિચિત્રતાથી ફલની વિચિત્રતા થાય છે, છતાં આ કાર્ય મારાથી થયું મારા વિના આવું કામ બની શકેજ નહિ, હુંજ સર્વનું પાલન કરું છું, મારા વિના કોઈ પાલક નથીજ એવું કર્તૃત્વ અભિમાન કરવું એ કેમલ અવિવેકનું જ્વર છે, સુવિવેકી પુરૂષો એવું મિથ્યાભિમાન કદાપિ કરતાજ નથી. તેવા પ્રાજ્ઞ પુરૂષો તો સર્વમાં સાક્ષીપણુંજ સેવે છે. ૪

વિવેક—જેમ સુભટોએ કરેલું યુદ્ધ અને તેના પરિણામે થયેલ જય કે પરાજય સ્વામીમાં આરોપવામાં આવે છે એટલે સ્વામી-રાજાનીજ હાર જીત થયેલી કહેવામાં આવે છે, જે કે રાજાએ તેમાં કશો જીવજોવો ભાગ લીધોજ ન હોય તોપણ જય પરાજય થયે જેમ તેનો મિથ્યા આરોપ સ્વામીનાજ શિરે ચઢાવવામાં આવે છે તેમ અજ્ઞાન-અસંયમરૂપ અવિવેકવડે શુદ્ધ આત્મામાં જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ કર્મનું સામ્રાજ્ય ઉપચરવામાં આવે છે, એટલે ઉક્ત જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ કર્મોનું કાર્ય અજ્ઞાન-અધતા પ્રમુખ આત્મામાં આરોપી દેવામાં આવે છે. તેથી આત્માનેજ અજ્ઞાની, અંધ, સુખી, દુઃખી, પશુપ્રાય (મોડળો), સ્ત્રી, પુરૂષ, નપંસુક, દીર્ઘાયુષી, હીનાયુષી, ઉચ્ચ, નીચ, સોમ, ઘાતાર પ્રમુખ માની લેવામાં આવે છે. વળી બીજા દૃષ્ટાંતથી એજ વાતનું સમર્થન કરે છે.

इष्टकाद्यपि हि स्वर्णं, पीतोन्मत्तो यथैवते ॥

આત્માભેદધ્રમસ્તદ્, -દેહાદાવિવેકિનઃ ॥૫॥

ભાવાર્થ—જેમ ધાતુરો પીને ગાંઠો થયેલો આદમી સર્વત્ર સોતુંજ દેખે છે, તેમ અવિવેકીને પણ દેહાદિક બાહ્ય પદાર્થોમાં આત્મભ્રમ પેદા થાય છે. જેમ ધાતુરો પીવાથી સર્વત્ર દેખાતું સોતું સાચું નથી તેમ અવિવેકથી દેહાદિ પદાર્થોમાં માની લીધેલું પોતાપણું પણ મિથ્યાજ છે. જેમ ચડેલો છાક ઉપ-શાન્ત થયે સતે સારી વસ્તુ જેવી હોય તેવી દેખાય છે તેમ સદ્વિચારોને સુવિ-વેક જગત્વાથી દેહાદિક બાહ્યભાવોમાં પ્રથમ થયેલો ભ્રમ ભાંગી કેવલ સાક્ષીપણું જ રાખવું સૂચે છે. એ સર્વ સદ્વિવેકનોજ પ્રભાવ છે. ૫

વિવેક—જેમ કોઈ એક ધાતુરો પીઈને ગાંઠો-કનમત્ત બન્યો છતો, માટીની ઈંટો પ્રમુખને સોતું દેખે છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનવિકલ અવિવેકી જનો પણ શરીરાદિક જડ વસ્તુઓને આત્મારૂપજ દેખે છે. મતલબ કે અવિવેકના જ્ઞેરથી તેઓ જડ ચેતનની એકતાજ માને છે. જડ ચેતનના સ્વાભાવિક ભેદ ભાવને તે પામર પ્રાણીઓ સમજી કે લેખી શકતા નથી. કેવળ ભ્રમમાં ભૂલી દેહાદિક જડ વસ્તુઓને આપણી પોતાનીજ લેખી તેમાં તન્મયપણે લીન થઈ રહે છે. આ અનાદિ ભૂલ-ભ્રાન્તિ અવિવેકતાજ જ્ઞેરથી થાય છે માટે એ અવિવેકને અવર-ત્યજવો જોઈએ.

તેજ વાત આગળ અધિક સ્પષ્ટ કરતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે.

ઉચ્છલ્લ પરમાન્ ભાવાન્, વિવેકાદ્રઃ પતત્યયઃ ॥

પરમં ભાવમન્વિચ્છન્, નાવિવેકે નિમજ્જતિ ॥૬॥

ભાવાર્થ—બાહ્યભાવને ઇચ્છતો સતો જીવ વિવેકથી ચુકે છે; અને ઉચ્ચ-આંતરભાવની અભિલાષાયથી જીવને વિવેકથી ચુકવાનું બનતું નથી. પૌદ્ગલિક સુખની વાંછાથી જીવ સદ્વિવેકને ચુકી અવિવેકને આદરે છે. જેમ ટુંગ ઉપર ચડતાં આડું અવકાશ જોતાર સરતચુકથી નીચે પડે છે, તેમ સ્વાર્થ આ બની પરમાર્થ પંથ ચુકવાથી પ્રાણી અધોગતિ પામે છે. માટે મોક્ષાર્થી પુરૂષો પોષ્ઠે તુચ્છ ઇચ્છાઓને શમાવી દઈને સદ્વિવેકપૂર્વક સદા પરમાર્થ દૃષ્ટિજ રાખી રહેવું શુકત છે. પરમ પદના અભિલાષી પુરૂષો પુરૂષાર્થોયોગે પરમ પદ સાધી શકે છે.

વિવેક—અનિત્ય, અશુચિ અને અનાત્મિક-પર પૌદ્ગલિક દેહાદિક તુલ્ય વસ્તુઓની વાંછા-અભિલાષા કરનાર જે કોઈ પ્રાણી તે તુચ્છ વસ્તુમાં સમ પાણું, નિત્યપણું, પવિત્રપણું અને પોતાનાપણું માની (કલ્પી લાહી) તેને પ્રા કરવા, જાળવી રાખવા અને પોષણ કરવા ઝંખના કર્યો કરે છે તે વિવેક ગિરિ-શિખર ઉપરથી નીચે સ્ત્રી પડે છે એટલે તે તત્ત્વજ્ઞાનના ઉચ્ચ પ્રદેશ ઉપર રમ

કરવા અધિકાર પામી શકેના નથી અને અતત્ત્વ રમણપણાથી તે હવે અજ્ઞ-
અવિચેક્ષીતા હેતુનામને પામે છે, અને તે યે.વ્યજ છે. ત્યારે જે પુરોક્ત વિપરીત
ચેદાને ત્યજી આત્માના સહજ શુદ્ધ નિરૂપાધિક ભાવને પ્રગટ કરવા દિન રાત અવે-
ષણા-પર્યેષણા કરે છે તે સ્વત્ત્વ ઉન્નતિઅર્થે અહોનિશ યત્ન કરનારા હિદ્દાતા-
શયવાળા જનો અજ્ઞાન-અસંયમરૂપ અવિચેકમાં નિમગ્ન થતા નથી. તેઓ તો આત્મ
તત્ત્વ રમણના અતિ ઉચ્ચ પ્રદેશમાં નિવાસ કરી સહજ શુદ્ધ-નિરૂપાધિક આત્મિક
સુખનો અનુભવ કરે છે.

હવે જે મહાશયો શ્રી જિન વચ્ચનાનુસારે સ્વાશ્રયી-પુરૂષાર્થને આદરી ષટ-
કાન્ધ સંગતિ કરે છે તે મહાનુભાવને અવિચેકજન્ય પીડા હોતી નથી; પરંતુ
જમે તેવા સમવિષમ સંયોગોમાં પણ વિવેકવડે સ્વસમાધી સાચવી રાખી આત્માનું
અખંડ હિત સાચવી શકે છે એમ શાસ્ત્રકાર કહે છે.

આન્મન્યેવાન્મનઃ કુર્યાત્, યઃ પદ્મારકસંગતિમ્ ॥

કાવિવેકઞ્જવરસ્યાસ્ય, વૈષમ્યં જડમજ્જનાત્ ॥૭॥

ભાવાર્થ—જે સર્વ બાહ્ય ભાવને છોડીને અંતર આત્મપણાથી સહજ
સ્વભાવનેજ સેવે છે, સદા આતંદમાં જે મસ્ત રહે છે, તેવા મહા પુરૂષને અવિ-
વેકજન્ય જડ ભાવમાં મગ્નતા કયાંથી હોય? જે સ્વભાવમાં મગ્ન રહે છે તેનો
કદાપિ અવિચેક પરભવ કરી શકેનાજ નથી. અવિચેકજ સર્વ દુઃખનું મૂળ છે.

વિવેક—સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના પ્રભાવવડે પોતાનાજ
આત્મામાં રહેલી અનંત જ્ઞાનાદિક રુદ્ધિ-સિદ્ધિ બાણી, નિર્ધારી, પ્રમાદરહિત
બાની, સ્વસત્તાગત અનંત શુભસમૃદ્ધિને પ્રગટ કરવા પરમ શુરના વચ્ચનાનુસારે
જે મુમુક્ષુ જનો પ્રબળ પુરૂષાર્થનું અહોનિશ સેવન કર્યા કરે છે તેમને પરપૌદ્ધ-
ગણિક વસ્તુઓમાં આસક્તિ હોતીજ નથી અને એવી આસક્તિના અભાવે તેમને
અવિચેકરૂપ વિષમ જ્વરની પીડા પણ સંભવતી નથી. અનાદિ પ્રમાદપંઠમાં
પડેલા પોતાના આત્માને હિદ્દરવા જે ભવ્યાત્માઓ ગીતાર્થ-ભવભીરૂ સદ્ગુરૂ
પ્રમુખનું કિત્તય આદર્શન ગ્રહી, પોતાની ખુતારી કરનારા વિષય કષાય વિકથા-
દિક પ્રમાદને શત્રુરૂપ બાણી-નિર્ધારી, તેમનો વિનાશકરી, અનંત સુખ સમૃદ્ધિમય
સ્વસત્તા સ્થાપવા પ્રબળ પુરૂષાર્થ સેવે તેમને અવિચેકનાં કારણોના અભાવે ભવભ્રમ-
ભુદિક દુઃખ-તાપ થતો નથી. જેમને જ્વર-તાવનો વ્યાધિ થયેલો હોય અને
જો તે જાળ-મનજન (સ્નાન) કરે તો તેથી તેને જ્વરનો પ્રકોપ થાય છે એટલે
સખ્ત તાવ આવે છે તેમ જેમને મિથ્યાત્વ, કષાય, અવિરતિ પ્રમુખ દુષ્ટ વ્યાધિ
વાળેલોજ છે તેઓને દેહ, શુદ્ધાદિક જડ વસ્તુના આન પરિચયથી પૂરોક્ત વ્યાધિનો
વિકાર વધતો જાય છે, જેના પરિણામે તેમને અનંત ભવભ્રમણ કરવું પડે છે. એટલે

૮૪ કાળ ગહન છવાયો નિમાં અતંતીવાર જન્મ મરણ ફરી ત્યાં અનંતાં દુઃખો સદવાં પડે છે. એ અવિવેકને ક્ષીણ થાય છે. પરંતુ જે મોહાનુભાવો વિવેકનું આલંબન કરે છે તેમને પછી તેવી કશી પીડા સદવી પડતી નથી તેજ વાત શાસ્ત્રકાર કહે છે.

સંયમાસ્ત્વં વિવેકેન, ગાળેનોત્તેજિતં મુનેઃ ॥

ઘૃતિયાગેલ્લવણં કર્મ, - શત્રુચ્છેદક્ષમં ભવેત્ ॥૮૫॥

ભાવાર્થ—જેણે વિવેક-શરાણથી ઉત્તેજિત કરેલું નિર્મલ પરિણામની ધાર વાલું સંયમ-શસ્ત્ર ધારણ કર્યું છે, તે સુખેથી કર્મશત્રુને વિદારી શકે છે. જે વિવેકપૂર્વક સંયમ સેવવામાં આવે તો પરિણામની શુદ્ધિથી શીઘ્ર પાપ કર્મનો ક્ષય થઈ શકે છે. સદ્વિવેકવિના સર્વજ કથિત સ્યાદ્રાહમર્ગ આરાધી શકાતો નથી. સદ્વિવેકવડે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને સમ્યગ્ સમજી સંયમ સુખે સેવી શકાય છે. વિવેક વિના સંયમમાર્ગમાં સ્થાને સ્થાને રખડતા થાય છે. માટે સદ્વિવેક સર્વદા સેવ્ય છે. ૮

વિવેક—સંયમનમ્ સંયમઃ—ઈન્દ્રિયાદિક અમ્ભોને તથા અર્દિસાદિક વ્રતોને આદરી તેમનું સાવધાનપણે પાલન કરવું તે વ્રત સંયમ. સ્વેચ્છા મુજબ વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરતા મન અને ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો અને યોગ્ય નિયમમાં રાખી તેમનો સદુપયોગ કરવો તે ઈન્દ્રિય સંયમ. ક્રોધ, માન, મદ્યા અને લોભરૂપ ચારે કષાયને ટાળી ક્રમા, મૃદુતા, સરલતા અને સતેષ ગુણોને કાળજીપૂર્વક આદરવા તે કષાય સંયમ. અને મન, વચન, ક્રયાની દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ-મુલકળ વૃત્તિ ટાળી તેમને સન્માર્ગમાં-નિવૃત્તિના માર્ગમાં સ્થાપવી તે યોગ સંયમ બાલુવો. આ ઉપર વર્ણવવામાં આવેલું સંયમ-અશ્ત્ર જે વિવેકરૂપ શરાણ ઉપર સજ્જ (ઉત્તેજિત) કરી ધૈર્ય-ધારથી તીક્ષ્ણ કરવામાં આવે તો તે મોહાદિક કર્મ-શત્રુનો ઉચ્છેદ કરવા સમર્થ થઈ શકે છે. પરમાર્થ એ છે કે આત્મર્થી સુમુક્ત જનોએ આત્મ કલ્યાણાર્થે મોહાદિક અંતરંગ શત્રુઓનો પરાભવ કરવામાટે પ્રણય સંયમરૂપી અશ્ત્ર ધારવું જરૂરનું છે; પણ તે સંયમ-અશ્ત્ર અવિવેક કે અજ્ઞાનરૂપ કાટથી કટાયેલું ન જોઈએ; પરંતુ તેને સમ્યગ્ જ્ઞાન-વિવેકરૂપ શરાણ ઉપર ચઢાવી સજ્જ કરી રાખેલું જોઈએ. એ રીતે નિર્માળ જ્ઞાનદશાથી સંસ્કાર પામેલું સંયમ, દૃઢ પરિણામની તીક્ષ્ણ ધારાવડે ક્ષણ માત્રમાં મોહાદિક શત્રુનો ઉચ્છેદ કરી શકે છે. પણ જે વિકૃત સંયમને જ્ઞાનદશાથી ઉત્તેજિત કરવામાં આવશે નહિં તો તે શિથિલ પરિણામ યોગે બૃહું હોવાથી મોહાદિક પ્રણય શત્રુઓનો પરાજય કરવા સમર્થ થઈ શકશે નહિ; મતલબ કે મોહાદિક શત્રુઓનો જય કરવા પ્રતિજ્ઞાવંત મુનિજનોએ વિવેકપૂર્વક સંયમ ગ્રહી પ્રમાદરહિત ચઢતા પરિણામે પ્રણય પુરૂષાર્થ અવશ્ય સેવ્યો જોઈએ. ઈ.તે.શમ્.

તીર્થ યાત્રા.

(લાખતાર-કાપડીયા મોતીચંદ ગીરધરલાલ

બી, એ. એલ એલ, બી, સોલ્ડીસીટર.)

વર્તમાન સમય સખત પ્રવૃત્તિનો છે. જ્યારથી પાશ્ચાત્ય પ્રજાના સંબંધમાં આર્યોવર્ત આવ્યો છે ત્યારથી તેનું જીવન બંધારણ અને પ્રવૃત્તિ ચક્ર તદ્દન ફરી ગયું છે અને દિનપ્રતિદિન ફરતું જાય છે. જ્યાં મોટર, રેલવે, તાર, ટપાલ, ટ્રામવે ઢોળા ઢોળ કરતા હોય, એક સ્થાનકેથી બીજા સ્થાનકે સહેલા મોકલવાના તથા માલ લાવ લઈત કરવાનાં સાધનો બહુ વધી પડ્યાં હોય ત્યાં પ્રવૃત્તિ માર્ગ અનેક પ્રકારે વધી જાય એમાં નવાઈ નથી. તેવા સંયોગોમાં દરેક વ્યાપાર અને ધંધામાં પ્રવૃત્તિ વધવા સાથે હરીફાઈ પણ વધી જાય એ સુરુપ છે. જીવન કલહના પ્રસંગો આવા અનેક કારણોને લઈને વર્તમાન સમયમાં બહુ વધી ગયા છે. એની સાથે સંસ્કૃતિનાં યોગે મોજ શોખનાં સાધનો પણ સાથે સાથે ઘણાં વધી ગયાં છે અને મોજ શોખનાં સાધનો વધે ત્યારે ખર્ચ પણ જરૂર વધી જાય છે. ખર્ચ વધે ત્યારે ધનપ્રાપ્તિ તેના પ્રમાણમાં જરૂર વધારે કરવી પડે અને તેને માટે જ્યારે સખત હરીફાઈ ચાલતી હોય ત્યારે વધારે ધ્યાન આપવું પડે એ દેખીતી હકીકત છે. ધન વ્યયના પ્રસંગો વધવાનું અને ધન એકત્ર કરવાના પ્રસંગોમાં મહેનતનાં તરફો વધવાનું પરિણામ એ આવે છે કે આ જીવ સવારથી સાંજ અને રાતના મોડા વખત સુધી ધનપ્રાપ્તિના અનેક પ્રકારનાં સાધનોમાં ભ્રમણાએ રહે છે અને તેને પરિણામે તેને વસ્તુ સ્વરૂપની વિચારણાનો, પોતાની સંસાર સ્થિતિના કારણો તપાસવાનો અને તેને દૂર કરવાનાં સાધનો યોજવાનો અને આદરવાનો અવકાશ ઓછો થતો જાય છે. અતિ પ્રવૃત્તિના ચક્રમાં ચઢેલા અનેક મનુષ્યોની સ્થિતિનું અવલોકન કરતાં એકદમ જોવામાં આવશે કે તેઓને પોતાની પ્રવૃત્તિમાં એટલી બધી ગાઢતા થઈ ગયેલી હોય છે કે તેઓ આત્મદ્રવ્યનો કે તેની હુવે પછીની સ્થિતિનો વિચાર કરી જ શકતા નથી, કરવાનો અવકાશ જ મેળવી શકતા નથી અને વાત એટલી હદ સુધી વધી જાય છે કે પોતાની પ્રવૃત્તિઓનો હેતુ અને સાધ્ય શું છે તે પણ વિચારી શકતા નથી. એનું કારણ એ છે કે આ જીવને વિચાર કરવાનો અવકાશ જ મળતો નથી અને અનાદિ અભ્યાસને લીધે પરભાવ રમણુતામાં અને પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત પ્રવૃત્તિઓના પ્રવાહમાં તણાવામાં તેને એક જાતનો માની લીધેલો આનંદ આવે છે.

આ પ્રમાણે આ જીવની સામાન્ય પ્રકારે પ્રવૃત્તિ હોવાથી તેણે પોતાને માટે કંઈ એવા માર્ગ જોધવા જોઈએ કે જેથી તે અનાદિ નિદ્રાનો ત્યાગ કરી સ્વ-

ભાવમાં રમણ કરે અથવા તેને માટે કંઈક સાધન એકઠાં કરે. અનેક પ્રવૃત્તિના છવોમાટે તેવા અનેક માર્ગ છે. જે પ્રણીતિ જે માર્ગનો ઉપકાર થાય તે માર્ગ તેણે આદરવો ઉચિત ગણાય. પ્રત્યેક વ્યક્તિને કયા સાધનદ્વારા લાભ થયો તે તેણે પોતે અનેક માર્ગમાંથી શોધી કાઢવું જોઈએ; કારણકે તેનો આધાર આ છવ ડેટલી હઠ સુધી ઉત્કાન્તિમાં વધ્યો છે તેના પર અને મનનું બંધારણ, વલણ અને પોતાની અસિદ્ધિઓ અને આદર્શ કેવાં છે તેના પર રહે છે. વિવિધ ઉત્કાન્તિની અપેક્ષાએ વિવિધ માર્ગ છે અને એક છવને ઉપકાર કરનાર સાધન યા માર્ગો અન્ય છવને ઉપકાર કરનાર ન થાય અથવા ડેટલીક વખતે તેને ઉલટા માર્ગ પર પણ લઈ જાય એ બનવા જોગ છે. આ સર્વ હકીકત પર ધ્યાન રાખી જેઓ પોતાનો આત્મોપયોગ મૂકી પોતાને માટે વિચાર કરી શકે તેવી સ્થિતિમાં આવી શક્યા હોય તેમણે નો તેનો પોતાને માટે વિચાર કરી દેવો અને પોતાને જે સાધન લાભ કરનાર જણાય તે આદરવું. અન્ય મધ્યમ પ્રવાહવાળા અને સંસારની પ્રવૃત્તિમાં ગ્રહિત છવને માટે એવાં અનેક સાધનો પૈકી તીર્થયાત્રા ડેટલો લાભ કરે છે તે આપણે આ પ્રસંગે વિચારીએ.

આ છવ સંસારની પ્રવૃત્તિમાં એટલો બધો મુંઝડો ગયો છે કે ઉપર જણાવ્યું તેમ તેને આ સર્વ પ્રવૃત્તિના હેતુ કે મધ્ય વિચારવાનો પણ અવકાશ મળતો નથી. એ તો પોતાની ગણતરી પ્રમાણે જેમાં લાભ થાય તેવાં કાર્યમાં પ્રવૃત્તિને જોડી દે છે, તેને એક દિવસ અવહાર કાર્ય આણું હોય તો સવારની સાંજ કેમ પાડવી તેની સુરહેલી લાગે છે અને એવી રીતે અતિ પ્રવૃત્તિમાં છવન પૂરું કરે છે. બીજા ડેટલાક માણસો એવા હોય છે કે જેઓ આખા દિવસમાં કંઈ પણ વસ્તુતઃ અવહાર કાર્ય પણ કરતા નથી અને સ્વતંત્ર આગળતા પણ નથી. પ્રમાદી કે સુસ્તની પેઠે ધીમે ધીમે ચલે છે, આવાનીવા તથા કપડા ઘરેણાના વિચારોમાં પોતાનો અમૂઘ વખત પસાર કરી દે છે. આ ઉપરાંત એક ત્રીજો વર્ગ છે કે જે સંસારની પ્રવૃત્તિ કર્યો કરે છે અને અવકાશ મળતાં સામાયક દેવપૂજન, પ્રતિક્રમચુદિ કાર્ય નિર્વંતર કરે છે, પર્વ તિથિએ પોષાદિ કરે છે અને જેમ જાય અથવા લેંસ સવર સાંજ પોતાના બચ્ચાંની સંભાળ લે છે તે પ્રમાણે ચેતનજી માટે વચ્ચે વચ્ચે જાની શકે ચારે સાધન ધર્મ પોતાના મનોબળ અને વિકસરતાના પ્રમાણમાં એ છે વધો દરજ્જો મેળવે છે, એકઠા કરે છે અને વિશેષ પ્રગતિ કરવા માટે લાવતા રાખે છે. એક ચેશો વર્ગ એવો છે કે જે સંસાર પ્રવૃત્તિ લગભગ તદ્દન કરતો નથી અને નિરંતર પ્રશસ્ત પ્રવૃત્તિમાં, શુદ્ધ ઉપદેશ કરવામાં અને શાસ્ત્રોક્ત વર્તન અને ક્રિયાદિ કરવામાં વખત પસાર કરે છે અને સાધન ધર્મોને જેમ બને તેમ અભિવેષણે મેળવવા દૃઢ ભાવના

રાખે છે. આ ચારે પ્રકારના મનુષ્યો ઉત્કલ્પિતી જૂની જૂની અવસ્થા પર રહેલ છે; તે પ્રત્યેકો તીર્થયાત્રા કેટલો લાભ કરી શકે તે આપણે વિચારીએ. આ સિવાય બીજા અનેક પ્રકારના મનુષ્યોના વિભાગ અને પેટા વિભાગ કહી શકાય પણ સામાન્ય રીતે આ એક અથવા બીજા વિભાગમાં જનસમાજનો મોટો ભાગ આવી જશે એમ સામાન્યતઃ કહી શકાય.

તીર્થ એટલે પવિત્ર જગા જ્યાં મહારમા પુરુષો પાતાના સાધન ધર્મો સાધી ઉચ્ચપદ પ્રાપ્ત કરી ગયા હોય તે. આવાં સ્થાનને અતિ પવિત્ર ગણી શકવાનાં ઘણાં કારણો છે. એકનો સાધન મર્ગોમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ ચાર વસ્તુ ખાસ આવશ્યકીય છે, તે પૈકી ક્ષેત્ર એ પરમ ઉપકારી અને જરૂરની ચાર વસ્તુ પૈકી એક છે અને તેથી ક્ષેત્રની પવિત્રતા આલંબનતરીકે અતિ ઉપયોગી જણાય છે. બીજું ઉચ્ચપદ પ્રાપ્ત કરનાર મહારમાઓનાં વિશુદ્ધ મનોવર્ણણના અને ઔદારિક હૃદયના પરમણુઓ એ જગાની આસ્વાસ દેશક તે જગાના વતાવરણને અતિ વિશુદ્ધ બનાવે છે અને વિશુદ્ધ વાતાવરણની મનપર અસર એટલી બધી થાય છે કે અત્યારે પણ કુરુક્ષેત્રમાં જનાર પુત્ર પિતા પણ લડી પડે છે અને પવિત્ર શાંત તીર્થસ્થાનપર જતાં અતિ કપાયવાળા મનુષ્યના મનપર પણ શાંતલવનાનાં ચિન્હો સુરુપ દેખાય છે. સ્થાનનો યોગભ્યાસમાં પણ એટલેજ ઉપયોગ બતાવ્યો છે. યોગના આઠઅંગો પૈકી ત્રીજા આસન અંગપર વિવેચન કરતાં યોગાચાર્યો આસનને સ્થિર રાખવાની સૂચના કરે છે અને પછી તે પ્રસંગે કહી જગોપર આસન કરવું તે સંગ્રહમાં જે કહે છે તે અગ્રે પ્રસ્તુત હોવાથી વિચારીએ.

જ્ઞાનાર્ણવમાં કહ્યું છે કે “જે સિદ્ધક્ષેત્રમાં મોટા મોટા પ્રસિદ્ધ પુરુષો સિદ્ધ થયા હોય અથવા જે તીર્થેકરની કચ્છાણક ભૂમિ હોય અને પવિત્ર હોય ત્યાં ધ્યાનની સિદ્ધિ થાય છે. સમુદ્રના કિનારાપર, વનમાં, પર્વતના શિખરપર, નદીના કિનારાપર, કમળ વનમાં, કોટમાં, શાલિવૃક્ષોના સમૂહમાં, નદીના સંગમપર, દ્વીપ (મેટ) માં, સુંદર વૃક્ષના કોટરોમાં, પુરાણ વનમાં, રમશાનમાં, પર્વતની શુદ્ધઓમાં, છવરહિત સ્થાનમાં, સિદ્ધકુટપર, કૃત્રિમ અકૃત્રિમ (શાશ્વત-અશાશ્વત) વૈત્યાલયોમાં અને મનને પ્રીતિ આપનાર, શંકા-કોલાહળથી રહિત સર્વજનુમાં સુખ આપનાર, રમ્ય, સ્વર્ગ ઉપદ્રવથી રહિત સ્થાનમાં ધ્યાનનું અવલંબન કરે, અથવા શૂન્ય ઘરમાં, શૂન્ય ખામમાં, ભેંચરામાં, કદલીગુદમાં, ઉપવનની વેરીના અંતમાં કે એવી કોઈ શાંત ઉપદ્રવ કોળાહળરહિત જગોપર ધ્યાન સિદ્ધિ કરે” સંગ્રહમાં છેવટ કહ્યું છે કે “જ્યાં વસવાથી રાગ વિગેરે દોષો

નિર્નર કલ્પાને પાને ત્યાં સહેતું સ.ક. અને વિશેષે કરીને એવા સ્થાનપર
સ્થાનકર્મ ના જરૂર સહેતું કીક પ્રકાર.” આપને કેવી જગાપર કરવું તે સંજો-
ધનાં પાતાંજલ યોગદર્શનની શીકમાં કહ્યું છે કે “કાચું તથા નીચું નહિ,
એમય નૃતિશાથી શુદ્ધ કરેલું, કોકર, વર્ધિ, રેની, કસલદિ ધ્વનિ અને જળાશયથી
સંદિત, મનને પ્રીય કાચે તેવું અને નેત્રને પ્રીય ન કપન્નયે તેવું એકાન્ત બહુ
પવનવિનાયું જે સ્થળ હોય ત્યાં જોડી યોગીય યોગનો આરંભ કરવો.” આ
સિદ્ધિ હડદીપિઠ વિગેરેમાં પણ સ્થાનને માટે બહુ વિચેચન કરવામાં આવ્યું
છે. તેવીજ રીતે શ્રીમાત્ હસચંદ્રચાર્યે વિચિત યોગશાસ્ત્રમાં પણ તેને માટે
બહુ સુંદર શબ્દોમાં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. અટકા કેપરથી જિવામાં આવશે
કે જે પ્રાણીને યોગમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરી પ્રગતિ કરવી હોય તેને માટે સ્થાન એ
એક ઘણું અગત્યનો વિષય છે. તેવીજ રીતે પ્રભુભક્તિ કરી તેમના શુભ જ્ઞા-
નમાં કીત થવાથી તદ્દયુગ પ્રાપ્તિ બહુ સરલ રીતે જલ્દી અને કેવળ આકાશમાં
પ્રાપ્ત થાય છે અને તેને માટે કોઈ એ સવિશેષખેતુ બહુ અગત્યનો લગ બળવે
છે. આવી રીતે યોગ અને ભક્તિના અધિકારીને માટે સ્થાન શુદ્ધિ બહુ જરૂરની
છે. અને એટલા માટે વસતિ સંજોથી શસ્ત્રકરે જ્યાં અધિકાર બતાવ્યો છે ત્યાં
કેવળ નિઃશ્વમ અને જલ્પ્ય ક્ષેત્રના વિભાગો બતાવી સ્થાનની મહત્વતા બતાવી
આપી છે.

આ પ્રસંગે હકીકત હોવાથી ક્ષેત્ર શુદ્ધ પ્રાપ્ત કરવાની બહુ અગત્ય સહે છે
અને તેને માટે તીર્થસ્થાન બહુ કેવળ પદ ધારણ કરે છે. મહાત્માઓ એવાં સ્થા-
નનું અવલંબન કરી આત્મ નસ્તને વિશુદ્ધ કરી ગયા હોય છે તેથી સ્થાન શુદ્ધિ
માટે તપાસ કરવાની જરૂર સહેતી નથી, કારણ કે તે વસ્તુસ્થિતિથી મિદ્ધ છે
અને તે મહાત્માઓના વિશુદ્ધ પરમાત્મોના ત્યાં સહેલા હોય છે તેના પ્રસંગથી
આત્મ વિશુદ્ધિ અથવા વિશુદ્ધ વિચારણા થાય છે. એ કેપરતે ત્યાં અનેક મહાત્મા
પુરૂષો આત્મ શુણ્ઠકર્ષ કરવા આવી ગયા હોય છે તેથી પણ સ્થાન અનેક પ્ર-
કારે આ ચેતનજીને પ્રગતિ કરવામાં સહાયમત્ થઈ પડે છે. કેટલાક તીર્થ સ્થાનો
મહાત્માઓના આગમનથી પવિત્ર થયેલાં હોય છે અને કેટલાક તીર્થો પવિત્ર
હેવાથી તેનો આશ્રય કરવા મહાત્માઓ ત્યાં જાય છે. તીર્થકર મહારજની કસ્યા-
ણક ભૂમિઓ વિગેરે પ્રથમ કક્ષામાં આવે છે. જ્યારે શ્રી સિદ્ધચંદ્રાદિ શાશ્વત
તીર્થ સ્થાનો દ્વિતીય કક્ષામાં આવે છે. સંસારતાપથી તપ થયેલા મનુષ્યને
આવાં વિશુદ્ધ સ્થાનો યાત્રા પ્રસંગે કેવો આનંદ આપે છે તે અનુભવથીજ સ-
મજી શકાય તેવું છે.

આપણે વિષયની શરૂઆતમાં વિચાર્યું છે કે વર્તમાન સમયમાં જીવન કસાડ વધારે સખત થતો જાય છે તેથી બહુ મનુષ્યો અખંડ પ્રવૃત્તિમાં ગ્રસ્ત થઈ શકે છે. એમની પ્રવૃત્તિ થોડા દિવસ સુધી અવસોહતપૂર્વક તપાસી હોય તો તુરંત જણાઈ આવશે કે તેનું મગજ પ્રવૃત્તિચક્ર ઉપર એટલા જોરથી ચરેલું હોય છે કે એ ચક્રની નીચેથી ઢંડ હર કરવામાં આવે તો પાણી ફરવા માંડેલું પ્રવૃત્તિચક્ર કસાડે સુધી ચાલ્યા કરે છે. આજે દિવસ અને રાત્રી સત સુધી પ્રવૃત્તિ કરી ઉઘટા મનુષ્યને પણ માત્ર નિદ્રા આવતી નથી. કારણ તેનું મન હજી પ્રવૃત્તિચક્રમાં ભ્રમિત થતું હોય છે અને તે ચક્રની ગતિ જરા નરમ થવા માંડે ત્યાં તો સવાર પડી જાય છે એટલે ચક્રની નીચે પાછો પ્રવૃત્તિનો ઢંડ ચડી જાય છે, તેથી ઉઘ કડવા પહેલાં તો તેની ગતિ પાછી જોરથી ફરવા માંડી જાય છે. પરિણામે તેને પ્રભાતમાં પણ આત્મતત્ત્વ વિચારણા અથવા આત્મનિરીક્ષણ થવાને બદલે ગઈ કાલે અધુરાં મૂકેલાં સાંસારિક કાર્યનીજ વિચારણા થાય છે અને નવીન સાંસારિક કાર્યોની ચેતના ચેતન્ય છે. આવા અતિ પ્રવૃત્તિવાળા મનુષ્યોની જીંદગી જોઈ હોય તો તે યાત્રા જેવીજ લાગશે. તેઓ યાત્રાની પેઠે નિરંતર ગતિ કર્યાજ કરે છે અને તેઓને પાને કાણ છે? ક્યાંથી આવ્યો છે? પ્રવૃત્તિ શા માટે કરે છે? તેનું પરિણામ શું થશે? વિગેરે ગાળતો વિચાર આવતા જ નથી-આવવાનો અવકાશ પણ રહેતો નથી અને તેથી ધમાધમમાં ને ધમાધમમાં જીવન કસાડ ચલાવ્યા કરે છે; અને અને મરણ આવે છે ત્યારે આ કોઈ છોડી ચાલ્યા જાય છે. આ દશામાં આવતાર વર્તમાન કાળના બહુ મનુષ્યોને તીર્થયાત્રા બે પ્રકારે લાભપ્રદ થાય છે. એક તો પ્રવૃત્તિચક્ર પર મગજને ચઢવાની જે પદ્ધતિ પડી ગઈ હોય છે તેનો યાત્રામાં બહુભાગે અંત આવી જાય છે; કારણકે મગજને એવી પ્રવૃત્તિમાં ઉચ્ચ રહેવા માટે જે સાધનો જોઈએ તેનો બહુધા ત્યાં અભાવ હોય છે. જો કે તાર, ટપાસ અને છાપાદ્રારા તેને પ્રવૃત્તિ માર્ગ સન્નિધિ રહેવાનું બની આવે છે તો પણ ધમાધમતા અંશમાં દેર બહુ પેડી જાય છે. આવી પ્રવૃત્તિવાળા પ્રાણીઓ યાત્રામાં ધમાધમ ન કરતાં એ સ્થાનકે ઠીક વખત સુધી રહે તો કેટલેક અંશે પુરૂષ સંચય મારો કરે છે. પૂજની યોગ્ય સામગ્રી સાથે જ્યારે તે મનુષ્ય આનંદથી તે વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે અને સાથે ગાતાર જાતવતાર વિગેરેનો સંયોગ થાય છે ત્યારે પ્રવૃત્તિમય છે. પણ અપ્રશસ્તને બદલે પ્રશસ્ત પ્રવૃત્તિ કરે છે અને એ પ્રવૃત્તિ તેને શારીરિક, માનસિક અને આત્મિક દૃષ્ટિએ બહુ લાભ કરનારી થાય છે. જો કે પુરૂષ કર્મ સંચય એ પણ વિશુદ્ધ દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ સુવર્ણ શુંખલા છે પરંતુ ઉત્કન્તિમાં આવી પ્રવૃત્તિવાળા એટલી હદ સુધીજ વધેલા હોય છે અને તેને એકદમ મહા ઉપકાર થાય છે. પ્રશસ્ત પ્રવૃત્તિમાં પણ,

પછી જો તેને વિકલ્પસ્થાન થાય છે તો વળી થેગ માર્ગમાં ગતિ કરવાની પણ તે શક્તિ ધરાવે છે, પરંતુ તેનો આધાર અનેક સ્ત્રોતો ઉપર છે; આવી પ્રવૃત્તિવાળા મનુષ્યો તીર્થક્ષેત્રોમાં એવા મનુષ્યોના પરિચયમાં આવે છે કે જેથી એને સત્સંગનો લાભ બહુ સારો મળે છે, એની જીવનકળા વૃત્તિમાં એક જાતની સ્થિતિ આવી જાય છે અને શુભરૂપાન કમારોહરુપ ઉત્ક્રાન્તિમાં તે એક બે પગલાં આગળ ભરે છે. આવી પ્રવૃત્તિવાળા મનુષ્યોએ જનતા સુધી ખાસ કારણ વગર પોતાની ઉપર ટપાલદ્રારા કાંઈ પણ સમચાર ન આવે એવી વ્યવસ્થા રાખવી યોગ્ય છે, કારણકે મનની વિચ્છિન્નતા નવા સમચાર વાંચવાથી બહુ થાય છે. દરેક જાગૃતનો આધાર પોતાના સ્ત્રોતો ઉપર છે. વાત એટલીજ છે કે સાંસારિક પ્રવૃત્તિથી દૂર રહેવા જેટલું અને તેટલું વિશેષ કરવાથી તીર્થયાત્રાનો મુદ્દો સવિશેષપણે સચવાય છે.

ઉપર જણાવ્યા તેવા સાંસારિક પ્રવૃત્તિમય જીવોને પોતાના કામ માટે એટલી લય લાગી હોય છે કે એ અલ્પ જાગૃતોનો વિચાર પણ એકાગ્ર કરે છે. તેઓને એક દિવસ કામ કરવાનું આજુ મળ્યું હોય તો સવારની સાંજ ૫૮ની મુશ્કેલ થઈ પડે છે. આવા મનુષ્યોને તીર્થક્ષેત્રમાં જવાથી પ્રવૃત્તિ બંધ થતી નથી પણ તેની દિશા ફરે છે અને તેઓને તેથી પરિણામે બહુ લાભ થાય છે.

આ પછી દ્વિતીય કક્ષામાં આગામી, ગુસ્ત, એટી, જાપતા પૈસાપર આતંક માનનારા અને અમુક વખતે તદ્દન એજે જવા દેનારા, દેશના અને કોમના દારિદ્ર્યમાં વૃદ્ધિ કરનારા મનુષ્યો આવે છે. આ દ્વિતીય કક્ષામાં આવનારા મનુષ્યો વખત કેમ પસાર કરે છે તે જોવાનું હોય તો અતિ જોર થાય તેમ છે. ધનવાન હોય અને જામે પૈસા સૂક્યા હોય તો તેઓ કપડાં ઘરેણા જતાવતા વિચારમાં વખત પસાર કરે છે, શાક સમારવમાં દોઢ કલાક વાપરી નાખે છે અને આવાં આવાં નકામાં કામમાં સવારની સાંજ પાડે છે. વચ્ચેનો અવકાશનો વખત ગામગાપટા મારવામાં, પાંચી નિંદા કરવામાં અને પોતાની જેવા સ્નેહી અથવા મિત્રો સાથે મફકરી કરી કનિષ્ઠ આતંક પ્રાપ્ત કરવામાં વખત પસાર કરે છે અને જો તેઓ ગરીબ હોય તો નિરાશ્રિતમાં આપવા માટે, ધરમાઠાનું અન્ન ખાવા માટે અને સળવન કરત રતે છેતરવા માટે અનેક યોગો શોધ્યા કરે છે. ગમે તેવાં સચાં જોડાં બહાનાં કાઢી ઉચમ ન કરવાનો નિર્ણય કરી બેઠેલા આ પંકિતના મનુષ્યો આર્થાવર્તમાં બહુ મોટી સંખ્યામાં જન્મે છે. તેવાઓ જો તીર્થયાત્રામાં જોડાય તો તેઓને પણ લાભ થાય છે. એકનો તેઓને જે પ્રમાદ કરવાની દેવપટેલી હોય છે તે દૂર થાય છે. અને બીજા તેઓ પોતાના વખતનો જેવી રીતે વ્યય કરી આત્મધન શુભાવતા હોય છે તે અટકી પડે છે. કારણ કે તીર્થસ્થા-

તીર્થ યાત્રા.

૪૯

તોમાં પવિત્ર માણસોના સંગમાં તેઓ પોતાની મૂલ્ય જોઈ શકે છે અને નિંદા વિકટા કરવાના પ્રસંગો તથા તેને કિતેજન આપનારા મનુષ્યો ત્યાં વિરલ હોય છે. આટલો લાભ તેઓને નુકશાનના આભાવ જેવો થાય છે. એ ઉપરાંત ક્ષેત્ર સંગથી અને શુભ સંયોગથી જો તેઓ ધર્મી આત્મિક લાભ મેળવવા યત્ન કરે તો તેઓને બહુ લાભ પણ થાય છે. કર્મબંધનના પ્રસંગો અસ્પ થાય છે. અને ખાસ કરીને આશુભ કર્મબંધન તદ્દન બંધ ન થાય તો તરફિ જેવો તો જરૂર થઈ જાય છે.

ત્રીજી કક્ષામાં વ્યવહાર કાર્ય કરનારા અને અવકાશો મદદગાર વ્યવસ્થાન શ્રવણ, પુસ્તક વાંચન, પ્રતિક્રમણ, પાપધાદિ કરનારા સૌમ્ય મનુષ્યો આવે છે. તેવા પ્રાણીઓને આત્મસુધારણામાટે વારંવાર ભાવના થયા કરે છે અને અવકાશના પ્રમાણમાં જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ મળે ત્યારે ત્યારે તેઓ આત્મોન્નતિ કરવાનાં કાર્યમાં જોડાય છે. તપ, તપ, જપ, પૂજા અને દાનાદિ કરનારા આવા સુશીલ (God fearing men) મનુષ્યોને તીર્થયાત્રા બહુ લાભ કરે છે. તેઓની વૃત્તિ તો નિરંતર આત્મચુલ્લ પ્રક્ટીકરણ તરફ આકર્ષિત રહેતી હોય છે અને પોતાનો વ્યવહાર ચલાવતા પૂરતુંજ તે ધર્મને ભૂલ્યાવગર સંસાર કાર્ય કરતા હોય છે. તેઓને જ્યારે ઉત્તમ ક્ષેત્રનો પ્રસંગ પડે છે ત્યારે તેઓ પોતાની યોગ્યતાપ્રમાણે દ્રવ્યભાવ પૂજનમાં, આત્મિક વિચારણામાં અને ધીજા અનેક પ્રકારનાં આત્મિક પ્રગતિ કરવાનાં સાધનોમાં તેને શોધી શોધીને જોડાઈ જાય છે. આ પંક્તિના મનુષ્યો જેટલે દરજ્જે વિશુદ્ધ થયેલા હોય છે તેટલે દરજ્જે સાધનોનો લાભ વધારે વધારે મેળવે છે અને ચેતનને વિશેષ નિર્ભાગ કરે છે. એવા મનુષ્યોની તીર્થયાત્રામાં શાંતિ, ધીરજ, વિચારણા, સદિપજ્ઞતા અને આત્મચિંતા જરૂર દેખાઈ આવે છે. આ પંક્તિના મનુષ્યો ચેતનજીને તીર્થયાત્રાના સંગથી બહુ લાભ કરે છે, કારણ કે જો તેઓને પ્રવૃત્તિ કરવાની વડાણ હોય છે તો શુભ પ્રવૃત્તિ અને તદ્દ્વારા શુભકર્મ ગ્રહણના પ્રસંગો તીર્થયાત્રામાં તેમને બહુ મળે છે અને જો તેઓ બાહ્ય અભ્યંતર તપ કરવામાં અથવા યોગ સાધવાના માર્ગ સન્મુખ થયા હોય છે તો તેનેમાટે પણ ત્યાં તેઓને બહુ પ્રસંગો મળે છે. આ કક્ષાના મનુષ્યોને તીર્થયાત્રાના પ્રસંગો શુભ કર્મબંધન અને કર્મ નિર્ગરની અપેક્ષાએ બહુ લાભ કરે છે.

સંસારસંગથી પ્રસંગથી દૂર રહેવા માટે જેઓએ નિશ્ચય કર્યો હોય છે, તેવા ઉપદેશ દેનારા અને એકાંત આત્મિક ઉન્નતિ કરવાના પ્રસંગો શોધનારા મનુષ્યોને પણ તીર્થસ્થળ બહુજ લાભ કરનાર થાય છે. આવી પંક્તિના પ્રાણીઓ યોગ માર્ગપર યથાવદાશ અને યથાધિકાર પ્રવૃત્તિ કરતા હોય છે.

તેઓને ક્ષેત્રની પવિત્રતા બહુ પ્રેરણા કરે છે અને કર્મ નિર્જરા કરવામાં ઘણી પ્રગતિ કરી આત્માને અનેક પ્રકારે કર્મના ભારથી તે મુક્ત કરી સાધ્યની વિશેષ સન્નુષ્ઠ કરે છે. તીર્થસ્થાનની રમણીય જગ્યાઓ, સુંદર નવ પડલવીત લતાઓ અને જળાના નિઝરણાઓ, પ્રભાત ને સાયંકાળને મંદ સુગંધિત પવન અને એવા એવા સર્વ શુભ વાતાવરણો જે સંસારના રસિયા પ્રાણીને તીર્થસ્થાન સાથે જોડાયલાં ન હોય તો વિષય વૃદ્ધિમાં પ્રેરનારા થાય છે તે તીર્થસ્થાનમાં પ્રસરાયેલા હોઈ દરેક ઠક્ષાના મનુષ્યને અને ખાસ કરીને આ ચતુર્થ પંકિતના ઉચ્ચાવશ્રાદ્ધી સન્નમનુષ્યને સંસારબંધનથી વિમુક્ત કરી આત્મસ્વરૂપમાં પ્રેરનાર, રમણતા કરાવનાર અને લય કરાવનાર બહુ સુંદર રીતે થઈ પડે છે. એવે પ્રસંગે ચેતનજી કેવો ઉચ્ચભાવ બતાવી શુભ વાતાવરણમાં સ્નાન કરે છે, એ એક વખત તો જીવનમાં અનુભવવા જેવું છે અથવા પોતાને અનુભવવાને પ્રસંગ ન મળ્યો હોય તો બીજાઓને તે કેવો આનંદ આપે છે, તે શ્રવણ કરી તેવો પ્રસંગ મેળવવામાટે તેના સાધન યોજવા યોગ્ય છે. એક વખત તે રસને સ્વાદ ચાખ્યા પછી ફરી વખત પ્રેરણા કરવાની આવશ્યકતા રહેશે નહિ.

મૂળ હકીકત એમ છે કે તીર્થયાત્રાના પ્રસંગો, ચારે પ્રકારના મનુષ્યો કે જેના સંબંધમાં આપણે ઉપર વિવેચન કર્યું તેને સર્વને વધતા ઓછા પ્રમાણમાં સીધી અથવા આડકતરી રીતે બહુ લાભ કરનાર નીવડે છે. એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે તીર્થયાત્રાનાં સ્થાનોનું વાતાવરણ બહુ વિશુદ્ધ રહે છે; અને બહુધા ઘણાખરા જીવો નિમિત્તવાચી હોવાથી જો તેને શુભ નિમિત્તો મળે તો તે શુભ કાર્યોમાં જોડાય છે અને જો કિલ્લ નિમિત્તો મળે તો તે અધઃપાત પામે છે. તીર્થયાત્રામાં સત્સંગ થવાના પ્રસંગો પણ બહુ પ્રાપ્ત થાય છે અને સત્સંગ મનુષ્યને બહુ વિશિષ્ટ પંકિતપર એકદમ મૂકી દે છે. સત્સંગના વિષય પરત્વે વિસ્તારથી આજ માસિકમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે, તેથી તે વિષયપર અત્ર વિવેચન ન કરતાં માત્ર એટલુંજ કહી આગળ વધીએ તો બસ થશે કે સત્સંગમાં પડેલા મનુષ્યો અનેક શુભો બહુ સરળતાથી અને સ્પષ્ટ રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. બરાળ સંગતથી જેમ બહુ હાનિ થાય છે, તેમ સત્સંગથી બહુ લાભ થાય છે. અને એક વખત સદ્ગુણુતરફ વલણ થઈ જાય તો તેની અસર યાવન્નિવિત ટકી રહે છે. આ સત્સંગનો લાભ અપૂર્વ સમજવો.

તીર્થયાત્રાના પ્રસંગોમાં હાલમાં રેલવે આદિ સાધનદ્વારા બહુ સરલતા થઈ છે. અગાઉ તીર્થયાત્રાએ જવામાટે મોટા સથવારાની, વળાવીઆઓની અને અનેક પ્રકારની બીજી સગવડો કરવી પડતી હતી, વર્તમાન સમયમાં તેવી સગવડ ન હોય તો પણ યોગ્ય માહિતગારી મેળવવાથી આખા હિંદુસ્તાનમાં મુસાફરી કરી

શકાય છે. યાત્રાની બાબતમાં વર્તમાન વ્યવહારને અંગે કેટલીક બાબત તરફ ધ્યાન ઝેંચવાની જરૂર રહે છે તે વિચારીએ.

તીર્થયાત્રાના પ્રસંગો વારંવાર પ્રાપ્ત કરવા ભાવના રાખવી.

વર્તમાન સમયના સપ્તરંગી જીવનમાં મોજ શોખનાં સાધનો એટલાં બધાં વધી ગયાં છે અને વધતાં જાય છે કે તીર્થયાત્રાથી લાભ શું છે તેના વિચાર ન કરનારા માણસોનું તે તરફ લક્ષ્ય જવું પણ મુશ્કેલ છે. અવકાશ મળે ત્યારે કેટલાક ગૃહસ્થો અથવા મધ્યમ સ્થિતિના મનુષ્યો માથેના, મહાબળેશ્વર, હુમસા વિગેરે સ્થાને હાવા ખાવા જવાનો વિચાર કરે છે, ત્યાંની જાહેરી એટલી ખાસિયાત છે અને ત્યાં મોજશોખનાં સાધનો એટલાં પ્રમળ છે કે બહુધા ચેતનજી એવા સ્થાન પર વિસરાઈ જાય છે. સાધ્ય દૃષ્ટિવાન જીવો તો જાણે તે સ્થાન પર ચેતનજીનું સાધ્ય લક્ષ્યમાં સામેલી શકે છે; પરંતુ મોટો ભાગ તો એવા સ્થાન પર એવી રીતે જીવન ગાળે છે કે તેથી ચેતનજી તેઓને યાદ આવતો હોય એ પણ શંકા જેવું દેખાય છે. આવો અવકાશનો સમય તો ખત તા મુધી તીર્થસ્થાનમાં જ વ્યતિત કરવા ભાવના રાખવી. એથી વ્યાવહારિક અને આર્થિક દૃષ્ટિએ બહુ લાભ થાય છે. તેને બાબુ ઉપર મૂઢીએ તો પણ માનસિક અને આત્મિક લાભ અસંકલિત થાય છે અને ખાસ કરીને આત્મોન્નતિ કરવાના વિશુદ્ધ વિચારથી જ ન્યારે યાત્રાના પ્રસંગો શોધાય છે અને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ઉક્ત સ્થાનના સેવનમાં અને તીર્થયાત્રા સ્થાનના સેવનમાં તદ્દાવત શું છે તે બરાબર દૃષ્ટિગોચર થાય છે. લગભગ પ્રત્યેક મનુષ્ય ઉત્કાન્તિના જૂદા જૂદા સ્થાન પર હોય છે તેથી આ સંબંધમાં લાભ કેટલો અને કેવા પ્રકારનો થશે તે સંબંધમાં એક સામાન્ય નિયમ બાંધવો અશક્ય છે, પરંતુ જરાપણ શંકાવગર એટલું તો ઠીક શકાય કે તીર્થયાત્રાના પ્રસંગો પ્રત્યેક મનુષ્યને તેની યોગ્યતાના પ્રમાણમાં બહુ લાભ કરી આપે છે અને આ બાબતમાં આપણે ચાર વિભાગ મનુષ્યોના પાડી તેઓને યાત્રા પ્રસંગો કેવા લાભકારક નીવડે છે તે જોયું છે. આ સિવાય સ્ત્રીઓને એક મોટો વિભાગ છે કે જેને આપણે ઘણીબરી બાબતમાં ભૂટી જઈએ છીએ તેમ આ બાબતમાં પણ ભૂટી ગયા છીએ. તેઓનાં પણ વેધવ્ય પ્રાપ્ત કરેલી સ્ત્રીઓ, ઘણી સંતતિવાળી સધવા સ્ત્રીઓ અને મોટા કુટુંબની અસરતળે વ્યવહારમાં પરાવાયેલી સ્ત્રીઓ વિગેરે અનેક વિભાગ પડે છે. તે સર્વને યાત્રા પ્રસંગથી બહુ લાભ થાય છે; કારણ કે લલિત પ્રસંગે સ્ત્રીઓને એકાગ્રતા વિશેષ થાય છે. આ બાબત બહુ બારીકીથી અવલોકન કર્યા પછી જ સાચી લાગશે, પરંતુ સામાન્ય રીતે જોવાથી પણ જણાશે કે એક ઠંડામાં રહેલ એક સ્ત્રી અને પુરૂષ હોય તો લલિત પ્રસંગે સ્ત્રીને તેમાં વિશેષ રસ પડશે. સરખામણીની બાબત આજુ ઉપર મૂઢીએ તો પણ યાત્રા પ્રસંગથી સ્ત્રીઓને તે

જમે તે અવસ્થામાં હોય તેવાનું બહુ લાભ થાય છે. આ પ્રમાણે સર્વાવસ્થાવાળા શ્રી પુરુષને યાત્રાથી બહુ લાભ થતો હોવાથી જની શકે તે પ્રમાણમાં તેવા પ્રસંગો જની શકે તેટલા વધારે પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના રાખવી.

યાત્રા દરમ્યાન વર્તન—યાત્રાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે કેટલીક બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરની છે. સર્વ કર્તાં પ્રથમ દરજ્જે તો પોતા શા હેતુથી યાત્રા કરવા આવેલ છે, તે સાધ્ય નિરંતર લક્ષ્યમાં રાખવું. વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ છોડી, ધન ખર્ચી, કષ્ટ વેડી આવા દૂર દેશમાં આવવાનું થયું છે, તેથી લાભ શો થવાનો છે, કેટલો થવાનો છે અને કેમ થવાનો છે તે ધરાબર ધ્યાનમાં રાખવું. ખાવાપીવાના વ્યવસાયમાં બહુ વખત કાઢી નાખી દેવપૂજન, યોગાભ્યાસ કે આરામતત્ત્વ ચિંતવન ન કરવામાં આવે તો જે વિશિષ્ટ હેતુથી યાત્રા કરવાનો નિર્ણય કર્યો હોય છે તે નિર્થક જાય છે—પાર પડતો નથી. ઘણા મનુષ્યો યાત્રામાં પણ ઢોરાઢોડ કરી મૂકે છે, થોડા દિવસમાં અનેક સ્થાન ભેટી આવ્યા એવી વાતો કરવામાંજ રસ લે છે અને જયણાદિનો વિચાર કંઈવગર અવ્યવસ્થિત રીતે મુસાફરી કર્યો કરે છે, તેઓ યાત્રાનો મુખ્ય આશય ભૂટી જાય છે, અને એક પ્રકારની પ્રવૃત્તિજ કરે છે. તેથી લાભ થતો નથી એમ કહેવાનું તાત્પર્ય નથી, પણ જે લક્ષ્યાર્થથી યાત્રાકાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું હોય છે તેના પ્રમાણમાં લાભ બહુ અલ્પ થાય છે અને જે મર્યાદા લાભ યાત્રાથી પ્રાપ્ય છે તે તદ્દન ગુમાવી દેવાય છે.

આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી આખી યાત્રા દરમ્યાન યાત્રાનું લક્ષ્યાર્થ નિરંતર ચિંતવવું, વિચારવું અને તદ્દનુસાર યાત્રામાં પોતાનું વર્તન રાખવું; ધર્માધર્મ કરવી નહિ; શારીરિક સગવડ ખાતર કોઈ પણ પ્રકારના અત્યાચારો સેવવા નહિ, અને ખાસ કરીને ચેતનજીને વારંવાર સંભારવા. વિચારવું કે શારીરિક સગવડની ખાતર તો ચેતનજી વિસરાઈ ગયા છે; માટે આ સર્વ પ્રવૃત્તિ અને શાંતિનું સાધ્ય શું છે તે ધરાબર યાદ કરવું જોઈએ. પોતાને અનુકૂળ આવે તે પ્રમાણે ભક્તિ, જ્ઞાન અને યોગનાં કાર્યોમાં જોડાઈ જવું. ઉચ્ચ પ્રકારની ભક્તિથી પ્રભુ ગુણ સ્મરણ થાય છે અને તેમાં એકાકાર વૃત્તિ થતાં ધીમે ધીમે એ ગુણો પોતામાં આવિર્ભાવ પામે છે. યથાસ્થિત વસ્તુ સ્વરૂપના ચિંતવનથી ચેતનજી આગ્રાપાય છે અને તેની વર્તમાન કર્મોવસ્થિ અવસ્થા અને ભાવી નિર્લેપ અવસ્થા ઉપર મનની સ્થિરતા થતા છેવટે તે સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા મનમાં નિશ્ચય થાય છે, તદ્દયોગ્ય સાધનો એકઠાં કરવા સ્ફુરણા થાય છે અને યોગ્ય ગુણના આશ્રય નીચે પોતાની યોગ્યતાપ્રમાણે યોગમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનું અને તો તેથી કર્મની ભારે નિર્જરા થાય છે. ભક્તિ, જ્ઞાન અને યોગના અનેક પ્રસંગો યાત્રામાં વારં

વાર પ્રાપ્ત થાય છે અને તેનો લાભ મુમુક્ષુ હોયો બહુ સારી રીતે લે છે. યાત્રા દરમ્યાન એટલું તો ખાસ યાદ રાખવું કે આવા પવિત્ર સ્થાનમાં અન્યની કુધળી કરવી નહિ. નકામી વાતો કરી વખત ગાળવો નહિ, શરીર શુદ્ધપામાં સમય વ્યતિત કરવો નહિ અને જેમ બને તેમ પોતે ડોળ છે અને પોતાનું શું છે એવી એવી બાબતોનું ચિંતવન કરવું, મહાત્મા પુરૂષોત્તમ જાગ કરવો અને ગુણપ્રાપ્તિમાં ઉદ્યુક્ત થવું. મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થયા અર્થાત દુર્લભ છે, તેની મહત્વતા ભાવી અન્યુ-ત્તમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનો અહીં મળી આવે તેમ છે, તેથી આવા પ્રસંગો જ્યારે જ્યારે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે ત્યારે અને ખાસ કરીને તીર્થયાત્રામાં તેનો સદ્ભાવ બહુ છે જે ઉપર આપણે ઝેઠ ગયા છીએ તેથી તે વખતે તેનો બની શકે તેટલો લાભ જરૂર લેવો અને યાત્રા દરમ્યાન જેને આત્મિક કાર્યો થઈ શકે તે સર્વમાં ચેતનહીન ઉદલાસ થાય, તે વિકસ્વર થાય તે તેની સાથે એતપ્રાત થઈ જાય તેમ તેને ઝેડી દેવો. અતિ પ્રવૃતિવાળા અથવા પ્રમાદી હોયોને આવા પ્રસંગો બહુ સ્વદષ આવે છે, તેથી જ્યારે તેવો અવસર પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તેનો પૂરતો લાભ લેવો અને ભવિષ્યમાં વારંવાર તેવા પ્રસંગો પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના રાખવી. અસ્તુ.

શ્રાવકનું વીજું વ્રત.

(મુખાવાદ ત્યાગ.)

અહિંસાશ્રી કતાને પદલવિત કરવામાં સમર્થ એવા મેઘની જેવું મુખા-વાદ વિરમણ સત્પુરૂષોના સંસારશ્રી દાવાનળને શમાવનાર છે. કોઈપણ ઠેકાણે અસત્ય વચન બોલવું નહીં, એ બીજું આણુવ્રત કહેવાય છે. તેમાં પણ પૃથ્વી સંબંધી, ઠંડ્યા સંબંધી, ગાય સંબંધી, ધન, ન્યાસ (થાપણ) સંબંધી અને સાક્ષી પૂરવામાં એટલે સ્થળે તો વિશેષ કરીને અસત્ય બોલવું નહીં. જે વચન પ્રાણીઓને અહિંતકારક હોય, તેવું વચન સત્ય છતાં પણ બોલવા યોગ્ય નથી. પરંતુ ખુદ્દિમાન પુરૂષોએ વાણીના પ્રપંચે કરીને કોઈને પ્રતિબોધ કરવો અયોગ્ય નથી. વળી અસત્ય વચન પણ જો ધર્મને હિંતકારક હોય તો તે બોલવાલાયક છે. કારણ કે કેટલીક વખત સત્ય વચન પણ પુણ્યસમૂહની લક્ષ્મીએ કરીને તેવા અસત્ય વચનની તુલનાને પામતું નથી. આવી સત્ય વાણીને બોલનાર રાજપુરી નગરીનો સ્વામી હાંસ રાજા વૈભવ પામ્યો છે તેવું દ્રષ્ટાંત આ પ્રમાણે:-

સત્યપર હાંસરાજની કથા.

ધર્મ ક્રિયામાં નહીં થાકનાર અને સત્ય વચનના વ્રતવાળો રાજપુર નગરનો

હુંસ નામે રાજા એક મહિને પહોંચી શકાય એવા અને ઉપવનોવડે સમણીય એવા રત્નચૂંગ નામના પર્વતપર જઈ પોતાના પૂર્વજોએ સ્થાપન કરેલા ચૈત્યને વિષે ઘેત્રી પુત્રમને દિવસે યાત્રા કરીને ઉત્સવ કરવા અને શ્રી કપલદેવ સ્વામીને વાંદવા શોડા પરિવારસહિત આડ્યો. તે અર્ધ માર્ગે પહોંચ્યો એટલામાં પાછળથી તેના હૃત અત્યંત ત્વરાથી આવ્યો, અને તેણે અત્યંત વ્યથાપણે જણાવ્યું કે—“ હે રાજા ! તમે યાત્રામાટે પ્રયાણ કર્યો પછી દશમે દિવસે અર્જુન નામનો સીમાડાનો રાજા કે જે તમારો શત્રુ છે, તે આપણા રાજ્યપર ચડી આવ્યો છે. તેણે સર્વ મનુષ્યોને ત્રાસ પમાડી કાઢી મૂક્યા છે, શસ્ત્રધારીઓને મારી નાંખ્યા છે અને ખજાનો, હાથીઓ અને અશ્વાસહિત રાજપુર નગર કબજે કર્યું છે. પછી ભયથી આતુર થયેલા સમગ્ર પારજનોને અભયદાન આપવાવડે આનંદ પમાડીને રાજસિંહાસનપર બેસી તેણે પોતાની આજ્ઞા પ્રવર્તાવી છે. અન્ય સ્થાનમાં સંતાઈને રહેલા સુમંત્ર નામના મંત્રીએ આ ખબર આપવા મને તમારી પાસે મોકલ્યો છે. હવે જેમ યોગ્ય લાગે, તેમ કરો. ” તે સાંભળીને પાસે રહેલા સુભટો બ્રહ્મી ચડાવીને રાજા પ્રત્યે બોલ્યા કે— “ હે ધનુર્ધરી સ્વામી ! આપણે અહીંથી પાછા વળીએ. આપની સામે ક્યો શત્રુ ફરકી શકે તેમ છે ? ” આ પ્રમાણે સાંભળીને દાંતની કાંતિરૂપી પુષ્પોવડે ઉરઃસ્થળની પૂજા કરતો (હૃદય સામું જોતો) અને જેનું મુખ કિંચિત્ પણ મહિનતાને પામ્યું નથી એવો તે રાજા કંપ્યાવિનાજ તેઓ પ્રત્યે બોલ્યા કે— “ સંપત્તિઓ અને વિપત્તિઓ પૂર્વ ઈર્મના વશથીજ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે તે (સંપત્તિ અથવા વિપત્તિ) ની પ્રાપ્તિમાં હર્ષ અથવા વિષાદ કરવો, તે મૂઠ માણસનું કામ છે. અત્યારે મોટા પુણ્યથી પામી શકાય એવા જિન યાત્રાના ઉત્તમ ઉદ્યમને છોડીને ભાગ્યથી પામી શકાય એવા રાજ્યને માટે પાછા વળવું તે યુક્ત નથી, તેથી હે ઉન્નવલ દૃષ્ટિવાળા સુભટો ! આ યાત્રાને સંપૂર્ણ કર્યા વિના હું પાછો વળીશ નહીં. કેમકે આરંભેલા સત્કાર્યને વિદ્ય આવવાથી તજવું તે અધમ (નીચ) નું ચેષ્ટિત ગણાય છે. ” એમ કહીને શત્રુના સૈન્યસમૂહને કંપાવનાર રાજાએ પોતાના અશ્વને આગળ ચલાવ્યો. પરંતુ તેના પરિવારના માણસોએ પોતપોતાના માણસોની સંભાળ લેવાની ઇચ્છાથી રાજાને છોડી દીધો ને પાછા વળ્યા. જેમ જેમ તે (રાજા) પરિવાર જનોથી મુક્ત થતો ગયો તેમ તેમ “ યાત્રા કરવાથી ઉત્પન્ન થતા પુણ્યના ભાગીદારો એટલા થતા જાય છે તે ઠીક થાય છે. ” એમ ધારી તે આનંદ પામવા લાગ્યો. અનુક્રમે સર્વ જનોથી મુકાયેલો રાજા માત્ર એક છત્રધારકથી મુક્ત રહ્યો. આગળ આદ્યતાં તે રાજા માર્ગમાં ભૂલે પડવાથી કોઈ મહા અરણ્યમાં ગમી રહ્યો. એટલે તેણે વિચાર કર્યો કે— “ આ મારા સુંદર વસ્ત્રો, ઉત્તમ

અથ અને કીમતી અલકારો જોઈને ભિલ્લ લોકો આનંદ પામી મને ખેદ ન પમારો. ” એમ ધારીને તેણે છત્રધારકનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર એકાદ્યું, અને યાત્રાનીજ એકબુદ્ધિવાળો તે રાત્ર દિશાએને જોતો જોતો તીર્થની દિશા સન્મુખ આવ્યો. થોડે દૂર જતાં તે રાત્રના દેખતાં વાયુની જેવી શ્રેષ્ઠ ત્વરા કૃત્પન્ન થઈ છે એવો એક આનુર મૃગ આવીને એક લતાસમૂહના મંડપમાં પેડો. તેની પાછળ ધનુધારી કોઈ ભિલ્લ આવ્યો. પેડું મૃગ તે ભિલ્લની દૃષ્ટિપરથી અતીત થયેલ હોવાથી તેણે તે રાત્રને પૂછ્યું કે—“હે સ્વામી ! પાંદડાંના સમૂહથી ઢંકાયેલા આ વનમાં પગલાં દેખાતાં નથી, તેથી મારો ભોજનરૂપ મૃગ ક્યાં ગયો ? તે કૃપા કરીને કહો. ” તે સાંભળીને “સત્ય કહેવાથી મૃગનો વધ થાય છે, અને અસત્ય કહેવાથી મૃધાભાષી થાઉં છું; તેથી બુદ્ધિવટે આ ભિલ્લને છેતરવો યુક્ત છે. ” એમ ધારી રાત્ર બોલ્યો કે—“હે ભાઈ ! તું માફ વૃત્તાંત પૂછે છે, તો હું કહું છું કે હું માર્ગમાં ભૂલો પડવાથી અહીં આવ્યો છું. ” તે સાંભળીને શિકારી બોલ્યો કે—“હે મૂઠ ! ત્રાસ પામેલો મૃગ ક્યાં ગયો ? તે તું કહે. ” રાત્રએ કહ્યું—“હે માફા ભાવ્યવાન ! માફ નામ હુંસ છે. ” ત્યારે તે શિકારી ઉંચેથી બોલ્યો કે—“મને મૃગનો માર્ગ દેખાડ. ” રાત્રએ કહ્યું—“હે મિત્ર ! માફ નિવાસસ્થાન રાત્રપુરીમાં છે. ” શિકારી કોથથી બોલ્યો—“અરે ! હું કાંઈક પૂછું છું, અને તું જવાબ કાંઈક આપે છે. ” રાત્રએ કહ્યું—“હે મિત્ર ! હું ક્ષત્રિય વંશનો છું. ” ત્યારે તે ભિલ્લ અત્યંત ઉંચેથી બોલ્યો—“અરે ! શું તું અત્યંત ગધિર છે ? ” રાત્રએ કહ્યું—“તું મને જે માર્ગ બતાવે, તે માર્ગે હું મારા પુરતરફ જઈ. ” બાધ બોલ્યો—“તને જે ગધિરપણાનો વ્યાધિ છે, તેજ ચિરમ્બાનુધી રહો. ” એમ કહીને તે વ્યાધ મૃગથી નિરાશ થઈને જેમ આવ્યો હતો તેમ જ પાછો ગયો. અને પુણ્યસમૂહથી યુક્ત એવો પૃથ્વીપતિ (રાત્ર) ધીમે ધીમે આગળ આવ્યો. બુદ્ધિમાન એવા તે રાત્રએ આગળ ચાલતાં એક મુનિને જોઈને તેમને નમીને પ્રથમની જેમ આગળ ચાલવા માંડ્યું. થોડેક દૂર જતાં જાણે યમરાજના દૃષ્ટિપાત હોય એવા કોપવટે રક્ત વર્ણવાળા અને ભયંકર ભ્રુકુટીવાળા બે ભિલ્લો રાત્ર પાસે આવીને બોલ્યા કે—“આજે ઘણેકળે અમારા શૂરવીર પડ્ડીપતિ ચોરી કરવાની બુદ્ધિથી બહાર નીકળ્યા, તેવામાં દૂરથી આ વનમાં એક પાખંડી મુંડાને જોયો. તેને જોઈ અપશુકન થયાં જાણી તેનો વધ કરવામાટે આયુધસહિત અમને જલદીથી મોકલ્યા છે. માટે તમે તે પાખંડીને કોઈપણ ડેકાણે જોયો હોય તો કહો. ” તે સાંભળી રાત્રએ વિચાર્યું કે—“હું કાંઈક મિપ કાઢીને જોત્રીશ કે ભાન ધારણ કરીશ, તો આ લોકો સીધે માર્ગે આવ્યા જશે, અને મુનિના કૃતાંતરૂપ ધશે. માટે હમણા અસત્ય વચન પણ સત્ય કરતાં અધિક પુણ્યકારી

છે. ” એમ વિચારીને તે રાજા શબ્દના મિપથી અસત્યમય સત્ય વચન બોલ્યો કે—
 “ જે પ્રકારે તમે તેને મળી ન શકો, તેવી કિતાવળી પ્રતિવાળા ને યતિ પાપ
 માર્ગને સેવનારના અપશુકનને માટે વામ માર્ગે લય છે. ” તે સાંભળીને અસદ્-
 ગુરુના ક્રોધેશથી અસંયમના માર્ગમાં જેમ લોકો દ્રોણટ દોરે, તેમ ને રાજાના
 વચનથી તે માર્ગે ને બન્ને ભિક્ષો દ્રોણટ દોડ્યા. આવા પ્રકારની વાણીરૂપી
 અમૃતના મિચનથી સુકૃતરૂપી વૃક્ષને વૃદ્ધિ પમાડતો અને યશરૂપી પુષ્પોવટે
 સુગંધવાળો તે રાજા આગળ ચાલ્યો. પછી રાત્રીને સમયે તેણે શયન કરવા
 માટે પુષ્પોના પડવાથી જેતું ભૂતળ મંડળ સુગંધયુક્ત છે એવા વૃક્ષને આશ્રય
 લીધો. તેવામાં તેણે સમીપે રહેલા એક લતા મંડપમાંથી ઘણા બળવાન પુરૂષોનાં
 આ પ્રમાણે વચન સાંભળ્યાં—“ આજથી ત્રીજે દિવસે ધનના સમુદ્રસમાન તે
 સંઘમાં આપણે પડશું, અને દારિદ્રના સમૂહનો ત્યગ કરીને દ્રવ્યના તરંગમાં
 તરશું. પ્રથમ પડનાંજ કેટલાક માણસોને આપણે મારી નાખશું, કે જેથી થેડા
 પરિવારવાળો તેનો નાતક (સંઘપતિ) બાળને વશ થઈને ત્રાસ પામશે. ” આ
 પ્રમાણે તેમના વચનો સાંભળીને રાજાએ વિચાર કર્યો કે—“ માધુસમુદ્રના
 ઘાતમાટે હુર્જનના હુણ્ણોની જેમ કેટલાક ચોરો અહીં વિશ્રામ લેવા આવ્યા
 જણાય છે. અને હૂરના કોઈ ધર્મની રૂચિવાળા સંઘને લૂંટવાનો ઈરાદો કરે છે. પણ
 મારા એકલાથી કયા ઉપાયવટે તેનું રક્ષણ કરી શકાય ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં
 તેની નિદ્રા જતી રહી. નેટલામાં દીવાવટે દિશાએને પ્રતીપત્ત કરનાર વીરો
 શસ્ત્રોને ઉંચા રાખીને ત્યાં આવ્યા. તેમણે “ આ કોઈ ચોરનો માણસ છે ”
 એમ જાણીને ક્રોધથી તેને ડોડાડ્યો. અને દીવાના અજવાળાથી તેનો આકાર
 જોઈને “ આ કોઈ મહાત્મા છે ” એમ જાણી તેઓ બોલ્યા કે—“ કેટલાક ચોરોને
 તમે કયાંય પણ જોયા છે કે બોલતાં સાંભળ્યા છે? તેઓ માર્ગમાં સંઘને લૂંટ-
 વાની ઇચ્છાવાળા છે એમ એક ઠેરકે અમને સમાચાર આપ્યા છે. અહીંથી
 દશ યોજન દૂર શ્રીપુર નામે નગર છે. તેના ગાધિ નામના જૈન રાજાએ તે
 ચોરોને હણવામાટે અમને મોકલ્યા છે. તેથી જો તમે જાણતા હો તો કહો, કે
 જેથી તેમને હાળીને અમે યશ મેળવીએ, તથા સંઘની રક્ષા કરવાથી સુકૃતને
 કપાર્જન કરીએ ” તે સાંભળીને સત્યવક્તા રાજાએ વિચાર કર્યો કે—“ જો હું
 તેમને દેખાડું, તો તેમના વધથી ઉત્પન્ન થતું સમગ્ર પાપ મને લાગે. ને જો
 હું તેમને જલદીથી નહીં બતાવું તો તે પાપીઓ જીવતા રહેશે, અને તેથી કરીને
 તેઓ મને સંઘની હત્યાનું પાપ આપનારા ધશે. માટે હવે મારે શું કરવું ? ” એમ
 વિચારતાં તે ખુદ્ધિમાનને ખુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ, અને તેણે તે સુવારોને કહ્યું કે—

“હે સુભટો ! મેં તેમને નજરે જોયા નથા. વળી તેમને જોવામાટે તમારે અહીં વિજ્ઞાન કરવો પેઠ્ય નથી. માટે આતુરતાવાળા તમે જ્યાં સંઘ હોય ત્યાંજ તેમના રક્ષણમાટે જલદી જાઓ, કેમકે તેઓ પણ ત્યાંજ જશે. અને તમે જો ત્યાં પ્રથમ જશો, તો તમને અદ્ભુત કીર્તિ તથા ધર્મ જો બન્ને પ્રાપ્ત થશે.” આ પ્રમાણે રાજાની વાણીથી ચમત્કાર પામેલા તે યોદ્ધાઓ સંઘસન્મુખ ગયા, અને ચોરો લતામંડપમાંથી નીકળી તે રાજાને પ્રણામ કરીને બોલ્યા કે—“અમે આ લતામંડપમાં રહીને બોલતા હતા, તેથી તમે અમને બહુયાજ હતા, છતાં તમે રાજાના સુભટોને તે વાત કહી નહીં. તેથી તમે અમારા પ્રાણહાતા પિતાતુલ્ય છો. ધર્મરૂપી ક્ષીરસાગરમાં ચંદ્ર જ્યોત્સ્નાસમાન અને પાપરૂપ અધિકારમાં સૂર્યના આતપસમાન તમારી બુદ્ધિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ કે જેથી અમારું અને સંઘનું બન્નેનું રક્ષણ થયું.” એમ કહીને તેઓ પાછા ગયા.

પ્રાતઃકાળે રાજા આગળ ચાલ્યો. તેવામાં પાછળથી કેટલાએક અતિ ત્વરવાળા અસ્વારોએ આવીને તેને કહ્યું કે—“અમારા સ્વામીથી દંડાયેલા અને ત્રાસ પામતા રાજપુરીના સ્વામી હંસરાજને તમે ક્યાં પહોંચી જાઓ છો? જો તમે હોય તો કહો કે જેથી તેને હજીને અમે વેરસાગરને તરીયો.” તે સાંભળીને “પોતાના જીવિતને માટે કેાણુ પાપકારી અસત્ય વચન બોલે?” એમ વિચારીને “હુંજ તે હંસ છું,” એમ નેઆને કહી શસ્ત્ર ધારણ કરી તેમની સામે ઉભો રહ્યો, અને ધર્મઉપરજ દૃઢ વિશ્વસને ધારણ કરી પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કારનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો; તે વખતે તરતજ આકાશમાં દેવદુંદુભિનો શબ્દ થયો, તેના પર પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ અને “હે સત્યવાદી ! તું જય પામ, જય પામ,” એ પ્રમાણે આનંદથી નિર્ભળ વચન બોલતો તે વનનો અધિષ્ઠાતા સમકિત દૃષ્ટિ યક્ષ તે રાજા પાસે પ્રગટ થઈ ઉભો રહ્યો. તે બોલ્યો કે—“તારા સત્યવાદિપણથી પ્રસન્ન થઈને તારા શત્રુસમૂહને ત્રાસ પમાડનાર આ વનનો અધિષ્ઠાયક ત્ર્યક્ષ નામનો હું યક્ષ છું. તમારે જે દિવસે ઇચ્છિત તીર્થમાં યાત્રા કરવાની છે તે દિવસ આજનાજ છે, તેથી આપણે આજેજ જિનેશ્વરની વંદના કરવા જઈએ. તમે મારા વિમાનમાં બેસો.” આ પ્રમાણે તે યક્ષના કહેવાથી હંસરાજ હર્ષથી તેના વિમાનપર આરૂઢ થયો, અને તત્કાળ પોતાના દેહને દિવ્ય અલંકારોથી અલંકૃત થયેલો તેણે જોયો. દિવ્ય ગાયન કરનાર (ગાયક) ના સમૂહ જેના યશબને ગુણોનું ગાયન કર્યું છે, તથા જે યક્ષના અર્ધ આસનપર બેઠેલો છે. એવો ને હંસરાજ ક્ષણવારમાં ઇચ્છિત જિનેશ્વરના ચૈત્યપાસે પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે દિવ્ય વૃક્ષોના પુષ્પોવડે, દિવ્ય ગંધદ્રવ્ય ભિશ્રિત જળાવડે અને દિવ્ય નાટકવડે નિવયાત્રા સમાપ્ત કરી. પછી તેજ વિમાનમાં બેસી તત્કાળ પોતાની

પુરીમાં આવ્યો. ત્યાં યજ્ઞે બાંધીને રત્ન કરેલા પોતાના શત્રુને સુક્રા કરીને સિંહાસન પર બેઠેલા તે હંસરાજએ પૌરજનોને આનંદ આપ્યો. પછી પ્રીતિવડે ચતુર એવા તે યજ્ઞે પોતાના ચાર દેવકિકરોને કહ્યું કે—“ પૃથ્વી પર અપ્રાપ્ય એવા સોગોએ કરીને આ રાજાને તમારે હંમેશાં પ્રસન્ન કરવો, અને આ પુણ્યશાળીના વિધ્નોનો નાશ કરવો. ” આ પ્રમાણે કહીને હંસરાજની રત્ન લઈ તે યજ્ઞ પોતાની કાંતિવડે દિશાઓને દીપાવતો પોતાને સ્થાને ગયો.

અહો ! સત્ય વચનનું કેવું માહાત્મ્ય છે ? કે જોથી આ ભવમાં પણ હંસરાજ આનંદ પામ્યો, અને પરભવમાં સ્વર્ગની સંપત્તિ પામ્યો તેથી હે ભવ્ય છવો ! મૃણાવાદરૂપી વિષસંગથી કલેશનો નાશ કરવામાં અમૃતરસપ્રમાન સત્યવાદને વિષે નિરંતર આસક્ત થાઓ.

॥ इति मृषावाद विचारे हंसवृत्तकथा ॥

વર્તમાન સમાચાર.

જૈન ધાર્મિક હરીશાઈની પરીક્ષાઓ.

જૈન શ્વેતાંગર એજ્યુકેશન બોર્ડના એનારરી સેક્રેટરી તરફથી અમને જણાવવામાં આવે છે કે તેમના તરફથી શેઠ અમરચંદ તલકચંદ જૈન ધાર્મિક હરીશાઈની પરીક્ષા તથા શા. કેશરીચંદ ઉત્તમચંદના પત્ની બાઈ રતન-શ્રી જૈન ધાર્મિક હરીશાઈની પરીક્ષા બુદે બુદે સ્થળે તા. ૨૬-૧૨-૧૯૨૧ના રોજ લેવાયેલ, તેમાં પ્રથમની પરીક્ષામાં કુલ ઉમેદવારો ૮૪ હતા, તેમાંથી ૭૮ ઉમેદવારો પસાર થયા છે, અને બીજી પરીક્ષામાં કુલ શ્રી ઉમેદવારો ૧૦૮ હતા, તેમાં ૯૨ પસાર થયા છે.

શેઠ અમરચંદ તલકચંદ જૈન ધાર્મિક હતામી પરીક્ષામાં નીચે પ્રમાણે પરિણામ આવ્યું છે.

પાસની સંખ્યા. હતામ મેળવનારની સંખ્યા.

ધોરણ ૧ બું.	૪૪	૨૩
ધોરણ ૨ બું. વિભાગ ૧લો.	૧૪	૮
ધોરણ ૨ બું. વિભાગ ૨જો.	૭	૬
ધોરણ ૩ બું.	૨	૨
ધોરણ ૪ થું.	૪	૪
ધોરણ ૫ મું. વિ. ૧લો.	૩	૨

વર્તમાન સમાચાર.

૫૯

ધોરણ ૫ મું. વિ. રજા.	૨	૧
ધોરણ ૫ મું. વિ. ઉજા.	૧	૧
ધોરણ ૫ મું. વિ. પમો.	૧	૧

બાઈ રતન-શ્રી જૈન ધાર્મિક પરીક્ષાનું પરિણામ નીચે પ્રમાણે આવ્યું છે.

પાસની સંખ્યા. ઇનામ તથા સર્ટીફિકેટ.

અવિવાહિત કન્યાનું ધોરણ ૧ હું.	૬૨	૪૬
” ધોરણ ૨ મું.	૨	૨
શ્રીઆનું ધોરણ ૧ હું.	૧૬	૧૬
” ધોરણ ૨ મું.	૪	૪
” ધોરણ ૩ મું.	૩	૩
” ધોરણ ૪ મું.	૧	૧
” ધોરણ ૫ મું.	૧	૧

કન્યાઓ તથા શ્રીઆને ઉત્તેજન મળે તે માટે મુકરર કરેલા ઇનામની રકમમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ તરફથી અગાતી મરહુમ શેઠ કૃષ્ણચંદ પ્રેમચંદલાળી સ્કોલરશીપ આ વર્ષ માટે મેટ્રીકની પરીક્ષામાં સંસ્કૃતમાં સૌથી વધારે માર્ક્સ મેળવનાર સરદારગઢના રહેવાશી મી. વૃજલાલ હગનલાલ મહેતાને અને બીજી સુરતમાટેની ત્યાંના રહેવાશી મી. લલુભાઈ હીરાચંદ શાહને આપવામાં આવી છે.

ધોળેરામાં જૈન જ્ઞાનપ્રવેશક સભાની જન્મતીથી ઉત્સવ.

અમને જણાવવામાં આવે છે કે ચેત્ર શુ. ૧ મે આ સભા તૃતીય વર્ષમાં પ્રવેશ કરતી હોવાથી તે દિવસ આ સભાના સર્વ સભાસદોએ બહુ આનંદથી પમાર ઠર્યો હતો. સર્વે મેમ્બરોએ સવારમાં સાથે પ્રભુભક્તિ ઠરી ગયોરે પૂજા બહુ હાઠમાઠથી ભજાવી હતી. રાત્રે એક સભા બોલાવવામાં આવી હતી, જેમાં ગત વર્ષનો રીપોર્ટ વાંચવામાં આવ્યો હતો, અને તેમાં સભાનું સંમેલન તથા સભા તરફથી થયેલા ધાર્મિક કાર્યોની વિગત દર્શાવવામાં આવી હતી, અને શા. સુખલાલ નરશીદાએ ‘જ્ઞાન’ ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું, અને પ્રમુખે સભાની ઉન્નતિ તથા જ્ઞાનની વૃદ્ધિમાટે સુઠર શબ્દોમાં વિવેચન કર્યું હતું, અને એક સભાસદે કન્યા-

વિકૃત નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી; ત્યારબાદ સભાના પ્રમુખ તથા હિન્દુ સ્વીચ્છાનો ઉપકાર માની સભા વિસર્જન કરવામાં આવી હતી.

ધીણોજમાં મુનિ આગમનથી થયેલા ઉત્સવો.

અમને જણાવવામાં આવે છે કે ધીણોજમાં પં. શ્રી ચતુરવિજયજી, પં. શ્રી શાંતિવિજયજી વિગેરે દશ કાળા વિહાર કરતા ફાગણ શુ. દરે પધાર્યો હતા. ગામમાં શ્રાવકનાં ઘર ફક્ત ૫૦ હોવા છતાં મુનિરાજના આગમનથી બહુજ આનંદ થયો હતો, અને આગ્રહ કરીને મુનિરાજને રોકવામાં આવ્યા હતા; પ્રથમ વ્યાખ્યાનમાં શ્રી શેતુનંદ-માહાત્મ્ય વાંચતા હતા; વ્યાખ્યાનમાં શ્રાવકો તથા અન્ય દર્શનીઓ મોટી સંખ્યામાં આવતા હતા. વ્યાખ્યાન શ્રેણી બહુ ઉત્તમ હોવાથી અનેક જીવો ગ્રાધ પામતા હતા. ચૈત્ર માસની ઓળીમાં અઠાઈ મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો છે, વ્યાખ્યાનમાં શ્રીપાળનો રાત્ર વંચાતા હતો, અને ચૈત્ર શુ. ૧૧ નાણ માંડી અનેક જીવોએ જુદી જુદી તપશ્ચર્યાનો આરંભ કર્યો છે, અને ૫૦ નાણોએ બાર વ્રત ઉચ્ચર્યો છે. ચૈત્ર શુ. ૧૫ એક કચ્છી ભાઈએ ત્રીક્ષા લીધી છે, અને તેમનું ઝવેરવિજયજી નામ પાડવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે ધીણોજના સંઘના અતિ આગ્રહથી ચૈત્ર શુ. ૧૫ સુધી રહી, શ્રી સંઘને બહુ આનંદ ઉપજતી, પોતાના ઉપદેશથી અનેક જીવોને ગ્રાધ આપી, ચૈત્ર વ. ૧ પં. ચતુરવિજયજી વિગેરે ત્યાંથી વિહાર કરી ભોંયણીજી તરફ ગયા છે. તેમના આગમનથી ત્યાં બહુ આનંદ વરતાયો હતો.

મહુમ પં. શ્રી ગંભીરવિજયજીના નિમિત્તે દેરીનું ખાંત મુહુર્ત.

અત્રે ભાવનગરના સંઘ ઉપર મહુમ પં. શ્રી ગંભીરવિજયજીએ જે મહાન ઉપકારો કરેલા છે, તેનું જાણ કોઈપણ કાર્યોથી ભાવનગરના સંઘ તરફથી વાળી શકાય તેવું છેજ નહિ. પંન્યાસજી ગંભીરવિજયજી કાળ ધર્મ પાળ્યા તેજ સમયે તેમના નામ સ્મરણાર્થે એક દેરી કરી તેમની પાહુકા સ્થાપવાનો નિર્ણય અત્રેના સંઘ તરફથી કરવામાં આવેલ હતો. તદનુસાર પંન્યાસજીને હાડન કર્યો તેજ સ્થળે દાદાવાડીમાં દેરી કરવાનું નિર્ણય થવાથી અત્રેના સંઘ તરફથી બહુ હાહમાહથી ચૈત્ર વ. ૩ તે દેરીનું ખાંત મુહુર્ત કરવામાં આવ્યું છે, અને દેરીનું કાર્ય આગળ આવે છે.

मुलतानकी आठवीं जैन श्वेताम्बर कॉन्फरन्सके सभापतिका व्याख्यान.

मङ्गलं भगवान् वीरो, मङ्गलं गौतमप्रभुः ।

मङ्गलं स्थूलिभद्राद्या, जैनधर्मोऽस्तु मङ्गलम् ॥

पूज्य मुनिराजो ! सहृदय भाइयो ! और प्यारी बहिनो !

आजका दिन अपनी जैन जातिके दिये बड़ा ही मङ्गलकारी है. क्योंकि धर्मोन्नतिके लिये सैकड़ों नहीं नहीं हजारों मील्लोंसे आनेका कष्ट उठाकर आप सज्जनोने इस विशाल पण्डालको सुशोभित किया है. जैनका जो उन्नतिरूपी वाग शताब्दियोंसे कुत्सन्ता रहा है उसे दृढ़ अव्यवसायरूपी जलसे सींचकर उत्कृष्ट फल पानेकी आशामें यह समुदायरूप माली निमग्नसा दिखाई दे रहा है—निराशाके प्रवाहमें पड़े हुये जैन समाजके अन्तःकरणपर आशारूपी गङ्गाकी लहरें उमड़ रही हैं इसीसे कहा जा सकता है कि हमारे अभ्युदयके दिन अब निकट आ रहे हैं !

सज्जनो ! तीन वर्षसे कॉन्फरन्सके अधिवेशन नहीं हुये, लोगोंने (जिनमें मक्तका सञ्चार नहीं है) समझा था कि कॉन्फरन्सका होना मुश्किल है; पर हमारे वीर मुलताननिवासियोंने उस महाशक्तिको फिरसे जगाया जिसके विजयकी कामनासे आप सज्जन यहां उपस्थित हुए हैं !

महाशयो ! अपने समाजमें अनेक योग्य विद्वान् गृहस्थोंके होते हुए भी आप लोगोंने मुझ जैसे साधारण व्यक्तिको आठवीं कॉन्फरन्सका सभापति चुना है यद्यपि मैं अच्छीतरह समजता हूं कि इस पदके ग्रहण करनेकी मुझमें योग्यता नहीं है तथापि श्री सङ्घकी आज्ञाको मिरपर-धारण करके श्री सङ्घकी अनुग्रहरूप शक्तिसे शक्तिमान् होता हुआ यथाशक्ति धर्म और जातिकी सेवा वजानके लिये तैयार हूं और इस सम्मानवदानके कारण मैं आप महाशयोका अत्यन्त कृतज्ञ हूं.

अब मैं इस महत्कार्यकी सफलताके लिये अपने इष्टदेव भगवान् महावीर तथा स्वर्गीय पृष्ठपाद गुरुमहाराज श्रीविजयानन्द सूरीश्वर (आत्मागमजी) का अन्तःकरणसे स्मरण करके चाहता हूँ कि यह कौन्फरन्स-देवी दिन-दिन अपना प्रभाव बढ़ाती हुई जैनके अभ्युदयरूपी वागको हराभरा करनेमें शक्तिशालिनी हो !

सज्जनों ! अपना यह पवित्र जैनधर्म अनादिकालसे भारतवर्षमें प्रचलित है. अपने शास्त्रमें कालचक्रके मुख्य दो विभाग किये हैं, एक उत्सर्पिणी दूसरा अवसर्पिणी. प्रत्येक विभागमें चौबीस चौबीस तीर्थङ्कर होते चले आये हैं. वर्तमान अवसर्पिणी कालमें प्रथम तीर्थङ्कर भगवान् ऋषभदेव तथा अन्तिम तीर्थङ्कर भगवान् महावीर हुए हैं. ये शुद्ध धर्मके प्रवर्तक तीर्थङ्कर अठारह दोषोंमें रहित और चार अतिशयोंमें युक्त होते हैं. चार अतिशय ये हैं;—ज्ञानातिशय, वचनातिशय, पूजातिशय तथा अयायापगमातिशय. इन अतिशयोंका स्वरूप संक्षेपमें इस प्रकार कहा है;—संसारके जीवाजीवादि सकल पदार्थोंका त्रैकालिकज्ञान, ज्ञानातिशय कहा जाता है. विरोधादि दोषोंमें रहित पैंतीस गुणोंसे युक्त भगवान्की वाणीको—जिसे हर एक प्राणी अपनी अपनी भाषा में समझ लेते हैं—वचनातिशय कहते हैं. पूजातिशयके होनेमें देव, मनुष्य, असुर आदि अनन्यभावसे भगवान्की पूजा करते हैं, अयायापगमातिशयके प्रज्ञावसे जहां जहां भगवान् संसारी जीवोंके उद्धारार्थे विहार करते हैं, वहांमें दुष्काल, रोग, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, आदि उपद्रव दूर होजाते हैं. ऐसे वीतराग परमान्माका आराधन करना जैनधर्मका अटल सिद्धान्त है. जैन धर्ममें गुरुका स्वरूप इस प्रकार कहा है;—अहिंसा, सत्य, अस्तेय, त्याग और मैथुनवर्जन इन पांच महाव्रतोंको धारण करनेवाला, ब्यालीस दोषोंमें रहित, मयुक्तीशुचिपर जीवननिर्वाह चला-नेवाला, राजकथा, देशकथा, भोजनकथा, आदिसे दूर रहकर क्षुत्पिपासा, शीतोष्ण, मानापमानादि बाबीस परिसह सहन करनेवाला—ऐसा गुरु संसारसागरसे पार होकर औरोंकोभी पार करा देता है.

इस पवित्र धर्मके दो भेद किये हैं. सर्वविरति और देशविरति. सर्वविरति धर्म साधुओंके और देशविरति श्रावकोंके लिये है. पांच

इन्द्रियोंमद्वित मनको बर्तने रखना, पांच स्थानपर तथा वन इन छ प्रकारके जीवोंकी निगन्तर रक्षा करना सर्वविरति धर्म कहाता है।

पांच अशुचत, तीन गुणव्रत, चार शिक्षाव्रत ये बारह व्रत तथा दान, शील, तप, भावना इन चार प्रकारके धर्मका पालन करना देशविरति धर्म कहाता है। अपने शास्त्रोंमें इन धर्मोंका सहस्र बड़ी सूचीमें कहा है इस लिये शुद्ध देव, शुद्ध गुणकी भक्ति करना और शुद्ध धर्मका पालन करना प्रत्येक जैन भाईका कर्तव्य है।

हमें इस बातपर ध्यान देना चाहिये कि अपने द्रव्यका व्यव मुख्यवस्थित रीतिमें करें। भगवान्ने द्रव्यव्ययके लिये सात क्षेत्र कहे हैं वे ये हैं:- जिनचेत्य, जिनमतिमा, ज्ञान, साधु, साध्वी, श्रावक और श्राविका। भगवान् महावीरका निर्वाणके बाद उक्त सात क्षेत्रोंकी रक्षा प्रभावशाली जैनार्चाय गृहस्थोंद्वारा कराने रहे परन्तु वर्तमान समयमें ऐसी मुख्यवस्था नहीं होने देखकर माननीय गुलाबचन्द्रजी दहाने फलोंकी पार्श्वनाथमें कॉन्फरन्सकी नीव डाली जिसको दृष्ट करनेके उद्देशसे आप लोग यहां इकट्ठे हुए हैं ! प्यारे भाइयो ! आप जरा विचारपूर्वक देखें तो मालूम होगा कि अन्यधर्मावलम्बी अपने धर्म और समाजके अभ्युदयके लिये कैसा योग परिश्रम कर रहे हैं और सफल मनोरथभी होते जा रहे हैं। हमको चाहिये कि उनके अविलम्ब पथका अनुसरण करते हुये अपने धर्म और समाजको उन्नत दशापर भानकीजी जानसे कांशिश करें। अपने समाजकी दशापर विचार करके मैने देखा तो यही पाया कि शिक्षा-प्रचारकी अत्यन्त आवश्यकता है क्यों कि न कहीं ठीक ठीक धार्मिक शिक्षाका प्रबन्ध है न व्यावहारिक शिक्षाका। बड़े दुःखकी बात है कि अपने समाजमें अनेक श्रीमानों और विद्वानोंके रहने हुयेभी हम लोग अविद्यान्धकारमें ठोकरें खा रहे हैं ! जब तक श्रीमान् और विद्वान् एकदिल होकर शिक्षाप्रचारमें अपनी २ योग्यतानुसार मदद न पहुंचावें तबतक धार्मिक और सामाजिक सुधार होना महा मुश्किल है। गांवों और शहरोंके अपने भाइयोंकी दशापर हम निगाह दौड़ाते हैं तो यही मालूम होता है कि वे बहुत बिगड़ी हालतमें हैं ! यों तो शिक्षित व्यक्तियोंकी सङ्ख्याही बहुत अल्प है और जो शिक्षित हैं वे अपने भाइयोंकी परीहभी नहीं करते ! ऐसी दुःख

सम स्थितिमें जहां जहां आवश्यकता हो पाठशालाएं तथा पुस्तकालय खोलकर शिक्षाप्रचार करना अत्यन्त आवश्यक है हमारे समाजमें बहुतसे अनाथ बालक मौजूद हैं उचित रीतिमें उन्हें शिक्षा-प्रदान की जावे तो कई लीडर हम लोगोंमें तैयार हो जाय.

हमें अपने बालकों तथा अनाथ बालकोंकी शिक्षाके लिये अधिक ध्यान देनेकी जरूरत है और इसके लिये एक उच्च श्रेणीका महाविद्यालय और छात्रावास (बोर्डिंग हाउस) किसी उपयुक्त स्थानमें स्थापन किया जाय और उसकी शाखा शालाओं हर जगह खोली जाय. यह काम किसी एक आदमीसे नहीं हो सकता. समाजके श्रीमानोंको मिलकर इस महत्कार्यके सम्पादनमें दत्तचित्त होना आवश्यक है. जैन विद्वानोंको उचित है कि शिक्षाप्रचारार्थ जैन कोर्स तैयार करें और इस शिक्षाप्रचारमें अपना थोड़ा थोड़ा समय देकर सहायता पहुंचावें.

बड़े शोकसे कहना पड़ता है कि अधिकांश प्रभावमें महत्त्वों संस्कृत तथा मागधी भाषाके ग्रन्थ भण्डारोंमें सड़ रहे हैं.

शिक्षाप्रचारके मागधी उन ग्रन्थोंका उद्धार शुरू हो जायगा. वे ग्रन्थ इतने महत्त्वके हैं कि प्रकाशित होनेपर युनिवर्सिटियोंमें दाय्यल हो सकते हैं जिससे जैन साहित्यका प्रचार होनेमें देरी न लगेगी.

मज्जनों ! अज्ञानवश होकर अपना समाज बहुतसी कुरीतियोंका केन्द्र बनता जा रहा है, बालविवाह, वृद्धविवाह, कन्याविक्रय आदि बुराइयोंसे समाजका दिन दिन अधःपात हो रहा है. दस बारह वर्षके लड़केका विवाह कर दिया जाता है ऐसी अवस्थामें वे शिक्षासे वञ्चित रह जाते हैं उन्हें अपना जीवननिर्वाह करना कठिन होजाता है यदि पैतृक सम्पत्ति हुई भी तो उसकी रक्षा करनेमें असमर्थ होते हैं. उनकी सन्तानभी बुद्धिहीन, बलहीन पैदा होती है. इस लिये बालविवाहकी कुप्रथाको समाजमें शीघ्र दूर करना प्रत्येक समझदार आदमीको उचित है. इसी तरह वृद्धविवाह भी समाजको बिगाड़ रहा है. पचास साठ वर्षके बूढ़े बाबा आठ दस वर्षकी कन्यासे विवाह कर लेता है! कैसा भयंकर दृश्य !! दन्तभय करके तथा बालोंको सफेद करके नयन तो न्योता दे जाता है, भोवेली दिनों बाद बूढ़े बाबा अपनी पत्नीको

असहाय छोड़कर परमधामको सिधारते है !! उन मावापोंको किन शब्दोंसे प्रकारे जिन्होंने अपनी पुत्रीको स्वार्थवश दुःखसागरमें डूबा दिया !!! कन्या-विक्रय, मृत्युके बाद रोना, विवाहादि माङ्गलिक कार्योंमें बुरी बुरी गालियां गाना इत्यादि कुरीतियां जहांतक हो सके शीघ्र दूर कर देनी चाहिये.

विवाहमें आतशवाजी और फूलवाड़ीमें द्रव्य व्यय करना, वेश्याओंका नाच कराना इत्यादि विनाशकारी रीवाज बहुत जलदी छोड़ देना चाहिये. अपनी सन्तानकी शिक्षामें व्यय न करके उक्त अनर्थकारी कामोंमें व्यय करनेसे कभीभी अपनी दशा न सुधरेगी.

भाइयो ! जीर्ण मन्दिरोंकाभी उद्धार करना अत्यावश्यक है, बिना जीर्ण मन्दिरोंके उद्धार किये नवीन मन्दिरोंके निर्माणमें द्रव्य-व्यय करना उतना लाभदायक नहीं हो सकता, अपना धर्मशास्त्रभी कहता है कि नवीन मन्दिरके बनवानेकी अपेक्षासे जीर्ण मन्दिरका सुधारना अधिक लाभकारी है. मेरा कहनेका यह आशय नहीं है कि नवीन मन्दिर बनवाने नहीं चाहिये किन्तु जहां मन्दिर नहीं हैं वहां नवीन मन्दिर बनवाकर भगवानकी पूजा करना अपना कर्तव्य है साथही जीर्ण पुराने मन्दिरका उद्धार प्रथम कर्तव्य है क्योंकि उनसे जैन धर्मका गौरव है.

इसी तरह शिलालेखोंके विषयमेंभी हमको पूरा ध्यान देना चाहिये. जैन धर्म सम्बन्धी जितने शिलालेख अवतक मिले हैं उनसे बहुत लाभ हुआ है. बड़े बड़े विद्वानोंको यह शङ्का थी कि जैन धर्म बौद्ध धर्मसे निकला है परन्तु मयुगके शिलालेखोंसे उक्त शङ्का दूर हुई और पाश्चात्योंके अन्तःकरणपर जैन धर्मका महत्त्व अङ्कित हुआ इसीसे आप समझ सकते हैं कि शिलालेखोंसे कितना बड़ा लाभ है ?

सज्जनों ! जीवोंकी रक्षा करना अति पवित्र धर्म है. बड़े दुःखकी बात है कि अपने बहुतसे हिन्दू भाई धर्म समझकर दुर्गा मन्दिरोंमें तथा दशहगादि पर्वोंपर हजारों जीवोंका वध करते हैं ! हम लोगोंका पहला काम यह है कि अनाथ जीवोंकी रक्षाके लिये सर्वदा सचेष्ट रहें; क्योंकि " जैनधर्मो दयामूलः " यह अपना मूल सिद्धान्त है अतः अहिंसा धर्मके प्रचारके लिये हम लोग जितना प्रयत्न करें उतनाही थोड़ा है.

મિત્ર વનુઓ ! જિમ ઉચ્ચ કાર્યકે લિયે હમ લોગ ઉચ્ચત હુવે હૈ યા હોગે. ઉન સવમેં એકતાકી વડી ભારી જન્મન હૈ; જવતક એક દિલમે કામ ન કરેંગે કર્મીમી સફલતા નહીં હોંગી. એકતારૂપી મહાપન્થકે પ્રભાવમે સૈકંડો વિગ્રવાંધારીકો દૂર કર હમ અપના અધિષ્ઠ પ્રાપ્ત કર સકતે હૈ.

અન્ય ધર્માનુયાયી અપને ૨ શાસ્ત્રાનુસાર વિવાંદાશિ સંસ્કાર કરવાને હૈં કિન્તુ અપને જૈન માર્ગ સોલહ સંસ્કાર અપને ધર્માનુસાર નહીં કરવાને. યહ પ્રથા જૈન ધર્મમે વિરુદ્ધ હૈં હમ લિયે પ્રત્યેક જૈન માર્ગીકોં ચાહિયે કિં અપને ધર્માનુસાર સોલહ સંસ્કાર કરવાયા કરેં.

જૈન જાતિમેં જિતને વૈંક લુલે હૈં ઉનમેં અધિક વૈંક સ્થાવરેકામી પ્રવનન હમ લોગોંકા કરનાં ચાહિયે. પૂનાકી કોન્ફાન્સમેં પ્રતિવર્ષ પ્રત્યેક મનુષ્યકોં ચાર આના દેનેકા જો પ્રમ્તાદ પામ કિયા ગયાથા ઉમર કરીં ૨ નોં ધ્યાન દિયા સવા ઓળ કરીં ૨ નહીં. મગ કોઈ ઉન પ્રમ્તાવર ધ્યાન દેયેં એમા પ્રવનન કરનાં જરૂરી હૈં.

સજ્જનોં ! હમારી યહ શુભ કામનાં હૈં કિં અવની શ્વેતાશ્વજ જૈન કોન્ફાન્સમેં અવધ્યા ઉત્તરોચન ઉચ્ચત હોલી રહે !

અવ મેં અપને વ્યાખ્યાનકોં સમાપ્ત કરનાં હુમા ત્રિવિજસિંહ સામ્રાટ પશ્ચિમ ઝોંજે ઓળ સમ્રાજી ભેરીકોં અન્વચાદ દેતા હૈં જિનકે શાન્તિવર રાજ્યમેં હમેં અપને ધર્મકે પ્રચારકા મોકા મિલ્યા હૈં. ॥ હનિ ॥

શ્રીકર્મપ્રકૃતિ ગ્રંથ.

શ્રી મહાયોગિનિ ૭ કૃત ટીકા સંયુક્ત

આ કર્મના સંબંધના અપૂર્વ ગ્રંથ છે. કર્મગ્રંથ કરતાં ૬ થી ૮૬૦ જેટલા આમાં સમાવેલું છે. છપાવવાની અંદર શુદ્ધતાને માટે પાંચાસથી આશુ-દસાગરથી મહાશયને ખાસ પ્રયાસ છે. તેનું પૂર આતહુનર ટોક ઉપરાંતનું હોવાથી તેના ફારમો ૩૬-૩૭ થયાં છે. ગ્રંથ છપાઈ રહેતા આવ્યો છે. રાત્ર એક બે ફારમજ ખાત્રીમાં છે. કોઈ શુદ્ધધને લાભ લેતા ઇચ્છા હોય તો એની અંદર અર્થ સુગરે રૂ. ૮૦૦) થતા સંભવ છે જ્ઞાનદાનની અભિલાષાવાળાએ ઇચ્છાનુસાર લખી જણાવવું. જે વહેકો તે પહેલો. આવી તૈયાર રસવતી મળવી હૈંસ છે તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

ગ્રાહકોને સુચના.

ગત વર્ષના ભેટ તરીકે આપવાની ગતે છુકો ધનપાળ પંચાશિકા અને તત્ત્વવાર્તા તથા લક્ષ્મી સરસ્વતીનો અંવાદ જેમનું લવાજમ આવેલ નથી તેમને વી. પી. થી મોકલવાનું કાર્ય શરૂ થઈ ગયેલ છે. જેમને આ અંક મળ્યા પહેલાં વી. પી. આવ્યા હોય તેમણે તે સ્વીકારી લીધા હશે જ જેમને આ અંક પહોંચ્યા પછી વી. પી. મળે તેમણે સત્તર જ તે સ્વીકારી લેવા. લવાજમ એક વર્ષ અગર તે કરતાં વધારે જોટલું હશે તે પૂરતું વેદ્યુપેશલ કરવામાં આવે છે. વી. પી. ન સ્વીકારનારને લવાજમ તો પાછાથી પણ આપવું જ પડશે, પણ તે છુકો કૃપરથી તેમનો હુક જશે, અને જ્ઞાન ખાતામાં નુકશાન થશે. તે ખાળત ધ્યાનમાં રાખી વી. પી. આવેથી તરતજ સ્વીકારી લેવું.

ગ્રાહકોને ભેટ.

અંત માસના અંકમાથે અમારા ગ્રાહક રીવાજપ્રમાણે અમારું સુશેખિત પંચાંગ મોકલ્લી આપવામાં આવેલ છે, સર્વ ગ્રાહકોને તે મળી ગયું હશે. ન મળ્યું હોય તેમણે સત્તર મંગાવી લેવું.

શ્રીમાન્ આનંદ ધનજીના ' ૫૦ ' પદ ઉપર વિવેચન.

(વિવેચન કર્તા-કાપડીઆ ભોતીચંદ ગીરધરલાલ. સોલીસીટર)

આ ગ્રંથ જે અમારા તંકુથી ગાહાર પાડવામાં આવનાર છે તે લગભગ ત્યાર થઈ જવા આવ્યો છે. ગ્રંથ ' ૫૦ ' દ્વારમ કૃપરાંતનો થશે, અને સુંદર પ્રીન્ટીંગ તથા ગાઈડીંગ કરાવવામાં આવશે, છતાં કિંમત ગાહુ જ નજીવી રાખવામાં આવશે. ગ્રાહક ધવાની ઇચ્છા રાખનારા ગંધુએ સત્તર નામો લખી મોકલવા. તેના ઉપર વિવેચન એવી સરલ અને સુંદર લખામાં લખવામાં આવ્યું છે કે જે કોઈ વાંચશે તેને તેમાં અપૂર્વ આનંદ આવે તેમ છે અને તરતજ સમજાવું પડે તેમ છે. તે પહેલાં દરેક ગ્રાહકો ગાહુ સારી રીતે લંગાણથી વિવેચનમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે.

સેવા ધર્મ.

(મંદાકાન્તા.)

આસો મિત્રો ! પરહિતતણાં કામ આજે કરીશું,
હુણી જે જે નગર પટતાં હુણ તેનાં હરીશું;
શાન્તિ દેવા જિગર બાળથી સ્વાર્થના ભોગ આપી,
રૂઝાવીશું હૃદય તણુને હુણતા હેતુ ટળી.

આંસુડાં જે નયન ઝરતાં હુછીશું નિજ હસને,
સીંચીશું ત્યાં પ્રભુજ બાળની વારો ધારાજ પ્રોતે;
શેકે હુણેયું વદન નિરળી શાન્તિ તેને દહશું,
નિમિત્તે જે ઉદભવ થયો નાશ નેનો કરીશું.

અજાનીતા તિમિર પટનો ભંગ કરવા નિમિત્તે,
વિદ્યાના જે પ્રગળ કિરણો ફેંછીશું શુદ્ધ ચિત્તે;
દેખી જુઓ બાળહીન જગે ધીમશું વીર બને,
જેથી તેઓ ધીરજ ધરોને આસજો મોગ્ય પાથે.

લોભો માહે નિરળી અશુચિ દ્રેષ તે ના ધરીશું,
હાટ નેથી શીખવાં શુચિતા ભેત જઢી હરીશું;
જ્યાં જ્યાં જોઉં જગત ભરમાં મંશ આપી રહ્યો છે,
પ્રાણીમાં ને મનુજ હૃદયે ઇંચનો વાસ તો છે.

જે જે સેવા પશુજનતાણી પ્રીતથી આદરે છે,
નિશ્ચ તે તો પરમ પ્રભુની શુદ્ધ ભક્તિ કરે છે;
સેવા ! સેવા ! અવનીતલમાં ધર્મ બીજો ન ભણું;
સેવા ! સેવા ! રટણ કરીને કાર્યમાં તેય આણું;
સેવાનો છે વિકટ પથ તો, તોય તેને ગ્રહીશું,
પ્રાણી સેવા કરી પ્રભુતણા માર્ગમાં વિચરશું.

મ. ન. દેશી. બી. એ.